I. Jahrgang. DAS JUDISCHE WORT. Nr 7.

דאס
יודישע ווארט

ציייטשריפט פיר ליטעראטור, וויססענשאפט,
קריטיק און געזעללשאפטליכען לעבען. - - -

ערשיינט וואכענטליך אין קראקוי.

הערויסגעבער: אברהם רייזען.

אבאנאמענטס פרייז יאֶהרליך:
אֶסטרייך-אונגארן —.8 קראָנען.
האלב-יאֶהרליך —.4 „
פירטעל-יאֶהרליך —.2 „
דייטשלאנד —.8 מארק.
ארץ ישראל —.10 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 „
אמעריקא ענגלאנד —.10 שילינג

פרייז פון אנאָנסען:
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט
20 העללער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

די אדרעסע פיר עסטר.-אונגארן
און אנדערע לענדער:
Red. und Adm. „Das Jüdische Wort“, Krakau
Alte Weichselgasse 27.

דער פרייז פיר רוסלאנד:
גאנץ יעהרליך 3.50 רובל.
האלב יעהרליך 1.75 „
פיערטעל יעהרליך 90 קאָפ.
מאָנאטליך 30 „

איינצעלנע נומערן 8 קאָפ. — 20 העללער.

ענדערן די אדרעס קאָסט 20 קאָפ.

די אדרעסע פיר רוסלאנד:
Издательство
„ПРОГРЕССЪ“
Варшва, Налевки 32.

Krakau, 14 Februar 1905. נומר 7. קראקוי, ט׳ אדר א׳ תרס״ה.

אונזער נאציאנאלע שפראך.

מיר יודען זענען, געלויבט איז זיין הייליגער נאָמען, פארזאָרגט
מיט מאטעריאל אויף מחלוקת. עס געהט איצט ארויס ערשט די
זעקסטע נומער „דאָס יודישע וואָרט“ און איהר האָט שוין וועגען איהם
א זאק מיט פאָלעמיק. וואָס אונז פעהלט, מאטעריאל צו קריע־
גען זיך האָבען מיר אריבער. אלזאָ איז לודוויפאָל גליך ארויף גע־
פאלען אויף רייזען׳ען פאר וואָס ער מאכט א קאָנקורענץ דער „היי־
ליגער“ (העברעאישער היסט עס) שפראך. ער קלאָגט איבער דעם
ניט ווייניגער ווי די ציוני ציון אויף דעם זעקסטען קאָנגרעס איבער
דעם חורבן פון ציוניזמוס. און בעשולדיגט אין דעם אויך די אוגאנ־
דיסטען. און אז רייזען האָט גאנץ געלאסען לודוויפאָלען געענטפערט,
איז געקומען א „לעזער“ אין א בריעף (דער רעדאקטאָר האָט פאר
איהם דרך ארץ) און ווי א׳ן אמת׳ער רודף שלום וויל ער מאכען א
שלום צווישען דעם טאטען (העברעאיש) אין דער מאמען (זשארגאָן).
איבערהויפט בין איך ענטציקט מיט דעם „לעזערס“ ערפינדונג: אלזאָ
מיר יודען האָבען אי א טאטען אי א מאמען און זיי — די גוים
להבדיל — האָבען נור א מאמע. יתומים געבעך. און גאָר גלויב די,
וואָס זאָגען, אז אונז איז ערגער ווי אלע פעלקער. — איך וואָלט מיך גאָר
ניט מישען אין דער דיסקוסיאָן שוין דערפאר אליין, ווייל די העברע־
אישע שרייבער דענערווירען מיך זעהר, נור איך בין אונווילליג אריינ־
געמישט: א. רייזען און ל. שאפירא בערופען זיך אויף מיין ארטי־
קעל פון „צוואנציגסטען יאהרהונדערט“ „זשארגאָן אלס
נאציאָנאל שפראך.“

ווען איהר זאָלט א פרעג טהון א בעקאנטען דייטש, פראנצויז,
פאָליאק א. ז. וו.: וואָסער שפראך איז זיין נאציאָנאל שפראך? —
וואָלט ער געוויס אויסגלאָצען א פאָר אויגען, אָדער אייך הייסען געהן
און ניסען קאלט וואסער אויף׳ן קאָפף... און ביי אונז יודען איז די
פראגע ניט נור דא, נאָר זי איז נאָך זאָגאר פאר פיעל מענשען ניט
געלאזט. וואָסער שפראך איז אונזער נאציאָנאל-שפראך? — העברע־
איש, וועלכע איז אמאָל געווען אונזער שפראך, אָדער זשארגאָן, וואָס
איז היינט אונזער שפראך. אָדער צו האָבען מיר גאָר א נאציאָנאלע
שפראך?

די „אמת׳ע ציוניסטען (די כשר׳ע וויל איך זאָגען) האלטען זיך
שטאָל און אייזען ביי העברעאיש. זיי גלויבען ווי דער אמת אין קיין
נסים ניט (אויסער אין דיפלאָמאטישע), צום מלאך גבריאל האָבען זיי
קיין צוטרוי ניט, ווייל ער האלט געוויס מיט די „מזרחיים“; זיי ווייסען
אויך, אז פון דער אמאָליגער לעבעדיגער העברעאישער שפראך איז
נור געבליבען א טהייל, וואָס איז בעהאלטען אין תנ״ך, — און דאָך
גלויבען זיי אין „תחית השפה,“ ווייל זיי גלויבען אין „תחית הלאום“.
דער גאנצער ציוניזמוס, די גאנצע „ליעבע“ צו דעם אלטען פאטער־
לאנד איז ענג פערבונדען מיט דער העברעאישער שפראך; די אלע
זכרונות וועגען ארץ ישראל (אויב מיר וועלען ניט רעכענען די אלע
אָהן א׳ן אויסנאהם געפעלשטע מצבות אין קברים) זענען פארבע־
האלטען, ווי מומיעס, אין לשון קודש. געהן נעהמען בעווייזען א׳ן אָר־
טאָדאָקסאלען ציוניסט, אז די העברעאישע שפראך קען ניט אָבלע־
בען איז אליץ איינס, ווי נעמען בעווייזען א יודען, וואָס גלויבט אין
תחית המתים, אז עס איז אינמעגליך, ווייל א בר מינן וועט ניט זיין
ביכולת אויפהעבען דעם דעק מיט די צהנדליגער פוד זאמד, וואָס
ליעגט אויף זיין ארון. „לאָז ער נאָר פריהער“ — וועט אייך דער יוד
מיט רעכט ענטפערן — „לעבעדיג ווערען, וועט ער שוין אזא קליי־
ניגקייט ווי אויפהויבען עטליכע צעהנדליג פוד זאמד געוויס בעווייזען.

אָבער מיר מוזען ניט גלויבען אין תחית השפה. און פאלש זע־
נען, לויט מיין מיינונג, די אלע כלומר׳שטע ראיות פון די ציוניסטען.

אָהן העברעאיש — זאָגען זיי — קען מען זיך ניט פאָרשטע־
לען די יודישע נאציאָן; העברעאיש איז געווען אונזער נאציאָנאל־
שפראך, מיט איהר זענען פערבינדען אונזערע אלע טראדיציעס, העב־
רעאיש האָט עקזיסטירט זייט דאָס יודישע פאָלק איז געוואָרען א נא־
ציאָן און וועט ערשט מיט איהם צוזאמען אומקומען. אזוי זאָגען די
ציוניסטען. ניר עס זענען פוסטע דעקלאמאציעס אָהן א וואָרט אמת.

ניט נור מען קען זיך פאָרשטעלען די יודישע נאציאָן אָהן
דער העברעאישער שפראך, נור די יודען האָבען שוין עק־
זיסטירט אלס נאציאָן אָהן העברעאיש. פון בית שני אָן,
איבערהויפט די לעצטע דריי הונדערט יאָהר, האָבען שוין די ברייטע
יודישע מאסען ניט גערעדט, זאָגאר ניט פערשטאנען קיין לשון קודש
און דאָך, „זענען דאן די יודען געוועזן א נאציאָן, וויינינגסטענס
איז עס דער איינציגער פעריאָד, איבער וועלכען די געשיכטע איז
אונז אים שטאנד צו זאָגען עטוואס דייטליכעס. און דאָך האָט עס
ניט געשטערט דעם פאָלק העלדיש צו קעמפפען און פערטהיידיגען
זיין פאטערלאנד; און דאָך זענען עס די שעהנסטע בלעטער אין דער
גאנצער יודישער געשיכטע. העברעאיש איז שוין דאן געווען א לשון
קודש, א הייליגע שפראך, א שפראך פון כהנים און לוים, א
רעליגיאָנס שפראך, א הימעל שפראך; ווייט פון לעבען,

ווייט פון פאָלק, ווייט פון דער ערד. זאָגאַר די דאַמאָלטיגע נביאים, וואָס האָבען געוואָלט טרעפען צום האַרץ פון פאָלק, האָבען צו איהם גערעדט אין איין „זשאַרגאָן“

איין זאַך מוז מען מודה זיין, אַז העברעאיש איז ענג פערבונדען מיט דעם יודישען גלויבען — מיט זיינע דאָגמאַטען. ווי כמעט יעדער גלויבען האָט זיין בעזונדערע שפּראַך, אַזוי האָט אונזער גלויבען העברעאיש. און ווייל קיין אַנדער גלויבען האָט זיך ניט אַזוי איינגעגעסען אין די פלייש און ביינער פון זיינע אַנהענגער, ווי אונזער גלויבען, האָט דעריבער קיין רעליגיאָנס שפּראַך ניט אַזוי פיעל פּרעטענסיעס צום לעבען, ווי העברעאיש. ביי אונז איז אַלעס אָריגינעל: אַנדערע פעלקער האָבען גלויבענס און דאָגמאַטען און דאָך קענען זיי לעבען און זיך ענטוויקלען; ביי אונז אָבער זענען די דאָגמאַטען ווי אַ נעטץ פון אַ שפּינוועבס, אין וועלכער אונזערע קינדער בלייבען ווי פליגען, אויסגעטריקענט, אָהן אַ טראָפּען בלוט.

ווען אַ פרומער רב וואָלט קומען צוגעהן און זאָגען: מיר קענען זיך אָהן לשון קודש (אָהן דקדוק און ביאור, נאַטירליך) ניט בעגעהן, ווייל אָהן לשון קודש וואָס וואָלט ווערען מיט דעם שלחן ערוך, שך, קצות, חיי אדם, מהרם שיף און פני יהושע און נאָך, וואָלטען מיר איהם פערשטאַנען, ווייל מיר ווייסען, אַז העברעאיש איז אַ קאַסטען, אין וועלכען אונזערע שטריימלעך פאַרבעהאַלטען זייט הונדערט יאָהר זייערע שאלות ותשובות, זייערע אסורים, גזירות און חומרות, — קייטען, מיט וועלכע זיי בינדען דאָס יודישע פאָלק. קורץ, דאָס איז אונזער קלעריקאַל־אַרסענאַל. איהם וואָלטען מיר פערשטעהן, איהם וואָלטען מיר נור געזאָגט, אַז מיר ווילען טאַקע אַריינוואַרפען דעם גאַנצען קאַסטען אין וואַסער אַריין, אַז פאַר אונז איז דער קאַסטען אַליין ניט ווייניגער געפעהרליך, ווי דאָס, וואָס ליעגט אין איהם.

אָבער ווען עס קומען מענשען, וואָס האָבען שוין ניט קיין צייכענס פון רצועות אויף זייערע הענד זייט צעהנדליגער יאָהרען, וואָס געהען אין שוהל נור פון יוצא וועגען, פון סאָלידאַריטעט וועגען, יעדען יום כפור, — ווען אַזעלכע מענשען קומען און פאָדערן העברעאיש, קען איך זיי ניט פערשטעהן. ווי באַלד אַז די דאָגמאַטען אַרען זיי ניט, ווי באַלד אַז דאָס פאָלק קען קיין העברעאיש ניט, נאָך וואָס דאַרפען זיי זי, נאָך וואָס דאַרפען זיי גאָר איבעריגע נסים?

צי וועט דאָס יודישע פאָלק קענען לעבען אָהן העברעאיש? — נאַטירליך! דער בעסטער בעווייז איז, אַז דאָס יודישע פאָלק לעבט איצט אָהן העברעאיש און אַז עס האָט געלעבט אַזוי לאַנג אָהן העברעאיש.

אונזער גאַנצע ליטעראַטור איז פערבונדען מיט העברעאיש... וועלכע? די גלות־ליטעראַטור? אויסער אַ קליינע טהייל, אַ׳ן אמת׳ער טראָפּען אין ים, וואָלטען מיר זי אָבטרעטען בחצי חנם אונזערע שונאים. דערביי, ווי דערמאָהנט, די ברייטע מאַסען פערשטעהען זי ניט. דער אָרימער יוד, וואָס וואַרפט אַרויס דאָס לעצטע ביסעל געקעכץ מיט די ליימענע כלים, ווייל אַ ביסעל מילך האָט פערגאָסען זיין פליישיגען טאָפּ, קען ניט די ליטעראַטור, פון וועלכער דער רב האָט עס אויסגעלערנט.

דאָס פאָלק, און אַ גרויסער טהייל אינטעליגענץ, פערשטעהט קיין העברעאיש ניט. ווען ישעיה הנביא וואָלט היינט אַראָבגעקומען און וואָלט וועלען האַלטען זיינע זעלטען שיינע רעדען, וואָלט ער רעדען יודיש. פאַר זיי, פאַר די נביאים האָט די פאָרמע ניט געשפּיעלט קיין ראָלע, נור דער אינהאַלט, דער גייסט. ביי די היינטיגע העברעאישע „נביאים“ איז אַלעס פאַרקעהרט.

ניר דאָס תנ״ך׳על. דאָסזעלע, וואָס האָט זאָגאַר אַזאַ קלאָרען שכל, ווי פּרץ פערדרעהט דעם קאָפּף. נור עס איז שוין צייט צו זאָגען דעם גאַנצען אמת: דאָס תנ״ך׳על איז אַמאָל געוויס געוועזען אַ קרוג מיט וויין, נור דעם וויין האָט מען שוין לאַנג אויסגעטרונקען. ביי אונז אין האַנד איז געבליבען אַ ליידיגער קרוג.

פאַר אונז איז די פראַגע, צי העברעאיש וועט אַבלעבען צו לעכערליך, אַז מיר זאָלען זיך מיט איהר בעשעפטיגען. אַ שפּראַך איז ניט קיין מלבוש, וואָס מען קען אָנטהון און אויסטהון ווען מען וויל און וואו מען וויל. אַ שפּראַך איז ענג פערבונדען מיט די בעדינגונגען, געשיכטע און טעמפּעראַמענט פון די, וואָס רעדען אין איהר.

פעליטאָן.

****

Interieur.

(אַ דראַמאַ)

פון מאַררים מעטטערלינק.

(פאָרזעצונג).

דער פרעמדער. זיי שמייכלען דאָרט אין דער שטילקייט פון צימער...

דער אַלטער. זיי זענען רוהיג... היינט וואַרטען זיי ניט אויף איהר.

דער פרעמדער. זיי שמייכלען, בלייבענדיג דערביי אונבעוועגליך, נאָר אָט האָט דער טאַטע צו געלעגט דעם פינגער צו די ליפען...

דער אַלטער. ער ווייזט אויפ׳ן קינד, וואָס איז איינגעשלאָפען אויף דער מוטער׳ס ברוסט...

דער פרעמדער. זי האָט מורא אויפצוהייבען די אויגען, כדי ניט שטערען זיין שלאָף.

דער אַלטער. זיי האָבען אויפגעהערט צו אַרבייטען... עס הערשט אַ גרויסע שטילקייט...

דער פרעמדער. זיי האָבען אַראָפּגעלאָזען אַ מאַטיק ווייסען זייד...

דער אַלטער. זיי קוקען אויפ׳ן קינד...

דער פרעמדער. זיי ווייסען ניט, אַז מען קוקט אויף זיי.

דער אַלטער. אויף אונז קוקט מען אייך...

דער פרעמדער. זיי האָבען אויפגעהויבען די אויגען...

דער אַלטער. און פון דעסטוועגען קענען זיי ניט דערזעהען...

דער פרעמדער. זיי זעהען אויס גליקליך; און דאָך אָבער איז דאָ עפּיס...

דער אַלטער. זיי גלויבען אין זייער זיכערהייט... די טהירען פערשפּאַרט... די פענסטער מיט אייזענ׳ס... די ווענד פון דען אַלטען הויז זענען פערשטאַרקט... זיי האָבען פערריגעלט די 3 דעמבענע טהירען... זיי האָבען פאָרגעזעהען אַלס, וואָס אַ מענש קען נאָר פאָרזעהען...

דער פרעמדער. מ׳דאַרף זיי שוין זאָגען... ס׳קאָן קומען עמיצער און מיט אַ מאָל אָנזאָגען... אַרום דער געשטאָרבענער אויף דער לאָנקע האָט זיך צונויפגעקליבען אַ גאַנצער עולם בויערן... עמיצער פון זיי קען נאָך אָנקלאַפּען...

דער אַלטער. מאַרטאַ און מאַריע זענען דאָרט נעבען איהר... די בויערן האָבען אָנגעהויבען צו מאַכען אַ מטה פון צווייגען; און איך האָב געהייסען דער עלטערער, אַז זי זאָל באַלד קומען צולויפען זאָגען, ווי זיי וועלען זיך נאָר ריהרען פון אָרט... מיר וועלען אויף איהר וואַרטען; איך וויל אַ הין געהן צו זאַמען מיט איהר... מיר וואָלטען אַזוי ניט געקענט אויף זיי קוקען... איך האָב פריהער געמיינט, אַז דאָס איז גאָר פּשוט. מען דאַרף מעהר ניט אָנקלאַפּען אין טהיר, אַריין געהען, צו קלערען עטליכע פראַזען, זאָגען זיי... איך האָב אָבער צו לאַנג געזעהען זייער לעבען אַרום אָט דער דעם דאָזיגען לאָמפּ.

(מאַריא קומט).

מאַריא. זיידע, זיי געהען שוין.

דער אַלטער. דאָס ביסט דו? וואו זענען זיי.

פֿון דער העברעאישער שפּראַך זענען מיר שוין לאַנג אויסגעוואַקסען; מיר וואהנען שוין ניט אין אַזיען, מיר האָבען איצט גאַנץ אנדערע שכנים ווי דאַן. איבריגענס, ווי מיר האָבען שוין דערמאָהנט, מיר ווייסען זאַגאַר ניט גענוי ווען דער דאַן איז געווען.

דער קאַמפּף צווישען העברעאיש און יודיש איז אַ קאַמפּף צווישען דער פֿערגאַנגענהייט און די געגענוואַרט, צווישען לעבען און טוידט, צווישען שטאָדט און בית עולם. דער בית עולם האָט אַסך מעהר בעדיהמטע מענשען ווי די שטאָדט; אויף׳ן בית עולם זענען אַלע מצבות פֿול מיט שבחים, עס איז שטיל און שיין; — אין שטאָדט, פֿאַרקעהרט, איז אלעס אַזוי פּראָסט, אַזוי וואָכענדיג קורץ, די שטאָדט קען זיך מיט׳ן בית עולם אין קיין הינזיכט ניט פֿערגלייכען. אין דאָך לעבען מיר אין שטאָדט און רוהען אויף׳ן בית עולם. אַזאַ בית עולם איז די העברעאישע ליטעראַטור און אַזעלכע גרעבער פֿון יעדער פֿרייער אידעע זענען די העברעאישע פּובליציסטען. אויך דאָרט זענען דאָ שיינע מצבות, עס בליהען זאָגאַר עטליכע (ווילדע) פֿרוכטבוימער און זינגען פֿייגעליך. אָבער דאָך פֿיהלט מען איבעראַל דעם טוידט מיט זיינע שרעקליכע פֿאָלגען.

לעזט איבער פֿרוגס אַ יודיש לידעל, איהר מעגט ניט איינשטימען מיט זיין אתה בחרתנו׳שע טענדענץ, אָבער איין זאַך מוזט איהר איהם מודה זיין, אַז זיין לידעל לעבט. לעזט איבער די פֿיינסטע העברעאישע שירים, יעדעס וואָרט שרייט צו אייך: „איך בין שוין העכער צוויי טויזענד יאָהר טוידט, געוואַלד, וואָס ווילען אייערע פֿאָטען פֿון מיר!“

אויף דעם מזבח פֿון דער העברעאישער שפּראַך האָבען מיר שוין מקריב געווען זעהר פֿיעל גרויסע טאַלענטען, דאָס געזונד פֿון צעהנדליגער טויזענד קינדער, צייט און געלד, געזונד און גוט — און עס איז אַלץ אַרויסגעוואָרפֿען. די העברעאישע שפּראַך מיט איהר ליטעראַטור איז געווען און איז עד היום אַ עיר מקלט פֿאַר אַלע רוחות רעות — פֿאַר דער פֿינסטערער רעאַקציאָן.

עס איז גענוג אַ בליק טהון אויף די העברעאישע ליטעראַטור און פֿערגלייכען זי מיט דער יודישער ליטעראַטור. די ערשטע עקזיסטירט שוין טויזענדער יאָהרען און האָט „געלעבט“ פֿראַנק און פֿריי און דאָך צעהלט זי ניט קיין הונדערטעל פֿאָרשריטליכע ביכער און בראָשורען, וואָס די יודישע ליטעראַטור, וועלכע איז אַלט אין גאַנצען עטליכע צעהנדליגער יאָהר און וועלכע האָט ביז ערשט מיט צוויי יאָהר צוריק ניט געהאַט קיין רעכט צו־אָטעם צוזאַמענרעדען זיך מיט איהרע לעזער... די העברעאישע ליטעראַטור איז אַ סימבאָל (אַ צייכען) פֿון רעאַקציע, פֿון שימעל, פֿון אַלטקייט און עקשנות. די יודישע — זאָגאַר די ציוניסטישע — איז פֿיעל אָרענטליכער און דערהויפּט, זי איז לעבעדיגער. און די געשיכטע, די טראַדיציע, האָט גור דאַן אַ ווערטה, ווען זי איז אָנגעקניפּט אָן דער געגענוואַרט, ווען זי הענגט ניט אין דער לופֿטען. און דער געגענוואַרט פֿון דער גרויסער יודישער מאַסע איז אַ ריין יודישע, אַ זשאַרגאָנישע.

און דערביי קען איך נישט פֿערשטעהן, וואָס איז דער אונגליק אַז מיר וועלען האָבען נור איין שפּראַך, די שפּראַך, אין וועלכער נייען צעהנטעל יודען רעדען און טראַכטען, די שפּראַך, וואָס האָט אין אַזאַ קורצער צייט געמאַכט אַזאַ ריעזיגען פֿאָרשריט? וואָס וועט זיין דער אונגליק, ווען מיר וועלען חאָטש אין דעם ווערען גלייך מיט אַלע פֿעלקער? מיר האָבען פֿערלוירען העברעאיש, אַ שפּראַך וואָס האָט אַזאַ געשיכטע, אַזאַ ליטעראַטור (נאַטירליך, ניט די היינטיגע), אַזאַ תנ״ך׳על, — אָבער ניט נור מיט אונז האָט עס פּאַסירט: זעהר פֿיעל פֿעלקער האָבען אויך געהאַט אַזאַ לשון־קודש, לאַטיין, וועלכער האָט געהאַט נאָך אַ גרעסערע געשיכטע, נאָך אַ שענערע ליטעראַטור און האָט אויך געהאַט אַ תנ״ך׳על. עס איז געווען אַ צייט, ווען די שפּראַך האָט געהערשט אין גאַנץ אייראָפּאַ, אין געריכט און אין קירכע, אין קאַבינעט פֿון געלעהרטע און אין די גרויסע סאַלאָנען. שרייבען, האָט מען געשריבען נור אין איהר, די פֿאָלקס־שפּראַך איז געווען פֿעראַכטעט ניט וויינער ווי ביי אונז דער „שוסטער־לשון“. ווען מען וואָלט הייסען דאַן אַ היסטאָריקער אָדער אַן אַנדער קריסטליכען למדן, שרייבען אין פֿאָלקס שפּראַך וואָלט ער זיך בעליידיגען ניט וויינער, ווי דער מחבר פֿון פני יהושע, ווען מען וואָלט איהם געראַטהען שרייבען זיינע פּשט׳לעך אויף יודיש.

מאַריאַ. אונטען, אויף די לעצטע בערגעלעך.

דער אַלטער. זיי געהען אַהן גע ויש?

מאַריאַ. איך האָב זיי געבעטען לעזען די תפלות מיט אַ האַלבען קול... מאַריאַ. איז מיט זיי.

דער אַלטער. וויפֿיעל זענען דאָרט?

מאַריאַ. דער גאַנצער דאָרף... זיי האָבען געווען אָנגעצונדען סנאָפּעס; נאָר איך האָב געהייסען פֿערלעשען.

דער אַלטער. מיט וועלכען וועג געהען זיי.

מאַריאַ. מיט זעהר קליינע וועגעלעך. זיי געהען לאַנגזאַם...

דער אַלטער. כ׳איז שוין צייט...

מאַריאַ. ויידע, איהר האָט שוין געזאָגט?

דער אַלטער. דו זעהסט ניט, אַז מ׳האָט נאָך גאָר נישט ניט געזאָגט?... זיי וואַרטען נאָך אַרום דעם לאָמפּ... גיעב אַ קוק אויף זיי, מיין קינד, גיעב אַ קוק: דו וועסט דערזעהען עפּיס פֿון לעבען...

מאַריאַ. אָ, ווי רוהיג זענען זייערע פּנים׳ער... איך וואָלט געזאָגט, אַז איך זעה זיי אין שלאָף...

דער פֿרעמדער. שטילער!... איך האָב געזעהען, ווי ביידע שוועסטער האָבען זיך אַ טרייסעל געטהון...

דער אַלטער. זיי הייבען זיך אויף...

דער פֿרעמדער. זיי געהען, דאַכט זיך, צום פֿענסטער... (איינע געהט צו צום ערשטען פֿענסטער, די אַנדערע צום דריטען און, אָנגעלעהנט מיט די הענד אויף די שויבען, קוקען זיי אין דער פֿינסטערניש).

דער אַלטער. צו דעם מיטעלסטען פֿענסטער איז קיינער ניט צו געגאַנגען...

מאַריאַ. זיי קוקען... זיי הערען...

דער אַלטער. די עלטערע שמייכעלט צו דעם, וואָס זי זעהט ניט...

דער פֿרעמדער. און ביי דער צווייטער זענען די אויגען פֿול מיט שרעק...

דער אַלטער. שטיל... אפשר, פֿליהט דאָ אום די נשמה פֿון דער געשטאָרבענער...

(אַ לאַנג דויערינגס שווייגען. מאַריאַ נעהמט אַרום דעם אַלטען און דרוקט זיך צו זיין האַרץ).

מאַריאַ. ויידע!

דער אַלטער. ניט וויין, מיין קינד;... ס׳וועט קומען אויך אונזער צייט... (מען שווייגט).

דער פֿרעמדער. זיי קוקען נאָך אַלץ...

דער אַלטער. אָרימע שוועסטער, זיי מעגען אפילו קוקען טויזענד יאָהר, וועלען זיי אויך גאָר נישט דערזעהען... די נאַכט איז צו פֿינסטער... זיי קוקען אַ הער, און דאָס אומגליק נעהערט זיך פֿון דער אַנדער זייט...

דער פֿרעמדער. נאָך גוט, וואָס זיי קוקען אין דיעזער זייט... וואָס בעוועגט זיך נאָך דאָרטען אויפֿ׳ן לאָנקע?

דער אַלטער. אַ פּנים, דאָס איז דער עולם... זיי זענען אָבער אַזוי ווייט, אַז קוים וואָס מען בעמערקט זיי...

דער פֿרעמדער. זיי געהען איבער די קליינע וועגעלעך... אָט האָבען זיי זיך בעוויזען נעבען אָבגעשניטענעם שטיק פֿעלד, וועלכען עס בעלייכט די לבנה...

מאַריאַ. אָ, ווי פֿיעל מענשען זענען דאָרטען! אַז איך בין געקומען האָבען זיך שוין זעהר פֿיעל צונויפֿגעלאָפֿען... זיי געדען ניט מיט׳ן גלייכען וועג, זיי געהען אַרום...

דער אַלטער. סיי ווי סיי וועלען זיי קומען. איך זעה זיי אויך... זיי געהען דורכ׳ען לאָנקע... זיי ווייזען אויס אַזוי קליין, אַז קוים וואָס איך בעמערק זיי. דאָרט אין די גראָז... אַ קוראַט ווי קינדער, וואָס שפּיעלען ביי דער לבנה־שיין... אַז זיי וואָלטען אפילו זעהען, וואָלטען זיי אויך גאָר

אָבער ביי אַלע פֿעלקער האָט עס געדויערט נור אַזוי לאַנג, כל זמן דער אדעל און די גייסטליכע האָבען רעגיערט, כל זמן דער גלויבען איז געווען די איינציגע קוועלע פֿון קולטור (הימעל־קולטור) און מוסר, כל זמן מען האָט געהאַלטען די וועלט פֿאַר א פּרוזדור. אויף יענער וועלט האָט געהערשט לאַטיין, ריכטיג ווי אין א׳נזער גן עדן רעדט מען נאָך עד היום לשון קודש. דאָס פֿאָלק, די ברייטע מאַסען זענען געווען אונטערדריקט, פֿערשקלאַפֿט, ערנידערט; אין דער זעלבער לאַגע איז געווען זיין שפּ־אַך: עס איז געווען אַ שקלאַפֿען־שפּראַך, אַ דיענסט־מיידען־שפּראַך, ווי אַ העברעאישער פּובליציסט האָט אַמאָל אין אַ פּאָלעמיק מיט פּרץ׳ען, „זשאַרגאָן" אָנגערופֿען.

ווי נור אבער דאס פֿאָלק האָט גענומען פֿאָדערן און טהייל־וויז בעקומען אַ מענשענרעכט, האָט די זעלבע רעכט בעקומען אויך זיין שפּראַך און מען האָט זיך פּלוצלינג ארומגעזעהן, אַז דער שוסטער לשון איז גאר ניט קיין מיאוסער לשון; מען האָט זיך ארומגעזעהן, אַז דער לשון פֿון קיך און שטאַל, פֿון פֿעלד און שייער האָט אייך זיין (ניטגעשריבענע) געשיכטע; מען האָט אנגעהויבען צו שאַפֿען אין דער שפּראַך מוסטער ווערק, געניאלע ווערק, מיט וועלכע די גאַנצע מענשהייט שטאָלצירט. דער קריסטליכער לשון קודש איז פֿערשוואונדען ווי דער שאָטען פֿון וואַנד; זיין אָרט איז שוין אין דע־ געשיכטע.

דאָס זעלבע, וויינינגסטען אין די הויפּטפּונקטען, האט פּאסירט ביי אונז. אמת מיר האבען קיין שטאנדען אין דעם אייראָפּאישען זין קיין מאָל ניט געהאט, אבער דעמאָקראַטיש איז אונזער פֿאָלק אין מיטעל אלטער דאָך ניט געווען. מיר האבען געהאט און האָבען עד היום אן אדעל — אַ בית־מדרש אינטעליגענץ. זי לעבט אין א גאַנץ אַנדער אטמאָספֿערע, אין אַ גאַנץ אַנדער וועלט, ווי די ברייטע אידישע מאַסע; זי קוקט אויף דער מאַסע מיט פֿעראַכטונג, ווי אויף ניעדריגער ברואים און אזוי בעהאַנדלען זיי אויך איהר שפּראַך. און די אינטעליגענץ איז, קען מען זאָגען, דער גרעסטער אונגליק פֿון דעם אידישען פֿאָלק. און דאָ איז אויך מערקווירדיג אונזער ספּעציעלע לאַגע. דאָס, וואָס פֿאַר אַן אנדער פֿאָלק איז אַ ברכה, אַ נויטהווענדיג־קייט איז פֿאַר אונז אידען אַ קללה. אַ פֿאָלק אָהן אינטעליגענץ איז ווי אַ בוים אָהן פֿרוכט, זאָגאַר אָהן בלעטער און צווייגלעך. ביי יעדעם פֿאָלק איז די אינטעליגענץ דער בלום פֿון דער ניציאָנאַלער קולטור, די זרע פֿון זיין קינפֿטיגער גרויסקייט. ביי אונז אידען איז די בית־מדרש אינטעליגענץ אַ שטיין אויפֿ׳ן האַלז, אַ אֵבר פֿון וועלכען מיר וועלען און מוזען וואָס גיכער לויז ווערען. אונזער בית־מדרש – אינטעליגענץ איז ניט קיין בלום, נור ווילד פֿלייש אויף אונזער פֿאָלקס אָרגאַניזמוס.

כל זמן די אידען זענען געווען פֿאַרשפּאַרט אין גהעטטאָ, כל זמן אַלע אידען זענען געווען איינגעפּאַקט אין איין זאַק מיט צרות, כל זמן דאָס גאַנצע יודישע פֿאָלק איז געווען געשמידט מיט קיי׳טען, פֿי׳ן וועלכע די שליסלען זענען געווען אויסער דער גהעטטאָ, אין פֿ׳רעמדע הענד, איז קיין האָפֿנונג ניט געווען און עס איז אונמעגליך געווען לויז ווע־ען פֿון דער אינטעליגענץ מיט דער העברעאישע שפּראַך. היינט אָבער זענען די מוערען אין פֿיעל לענדער אין גאַנצען איינגעלייגט, אין אַנדערע זענען זיי טהייל וויז צושטערט. מיר זענען נאָך אין פֿיעל ערטער געשמידט, אָבער די שליסעל פֿון די קייטען זענען שוין אין אונזערע הענד... די אידישע מאַסע האָט זיך אויפֿגעוואַכט און מיט איהר די אידישע שפּראַך, וועלכע וואַרפֿט ארויס די העברעאישע שפּ־אַך פֿון אַלע פֿאַרנ׳מענע פּלעטצער און וועט זי מיט דער צייט געוויס אָבשיקען אין מוזעאום.

דעריבער בעקעמפֿפֿען מיר די העברעאישע ליטעראַטור; דעריבער זענען מיר אַנהענגער פֿון זשאַרגאָן, פֿון יודיש.

* * *

נור ארויסטרעדענדיג אזוי אונבעדינגט געגען העברעאיש און זייענדיג פֿאַר יודיש, וואָלטען מיר וועלען אויך די אַנהענגער פֿון „זשאַרגאָן" די שעפּפֿער פֿון דער זשאַרגאָנישער ליטעראַטור, מאכען אַ פּאָר בעמערקונגען. לויט מיין מיינונג, דאַרף מען ניט איבערשעטצען די צוקונפֿט פֿון זשארגאָן. אַ שפּראַך ענטוויקעלט זיך צוזאַמען מיט׳ן

ניסט פֿערשטעהען... לאָזען זיי זיצען, אָבגעקילטערהייט... זי ווערען אַלס נעהענטער מיט יעדען טריט. און דאָס אומגליק וואַקסט שוין מעהר ווי צוויי שעה... קיינער קאָן איהם ניט שטערען צו וואַקסען און די וואָס טראָגען א׳הם האָבען ניט די מאַכט אָפּצושטעלען איהם.., דאָס אומגליק בעהערשט זיי, און זיי מוזען איהם דיענען... ביי איהם איז זיין אייגענער צוועק, און עס געהט מיט זיין אייגענעם וועג... דאָס אומגליק מיהט זיך ניט איין, ביי איהם איז גאָר איין געדאַנק: זיי מוזען איהם אָפּגעבען זייערע קרעפֿטען... זיי זענען זעהר טרויעריג, אָבער זיי געהען. זיי זענען פֿיל מיט רחמנות, אָבער זיי מוזען געהען אַלץ ווייטער און ווייטער...

מאַריאַ. ויידע, די עלטערע האָט אויפֿגעהערט צו שמייכלען...

דער פֿרעמדער. זיי טרעטען אָפּ פֿון פֿענסטער...

מאַריאַ. זיי קוסען די מוטער...

דער פֿרעמדער. די עלטערע האָט אַ גלעט געטהון די האָר ביי דעם קינד, וואָס שלאָפֿט נאָך.

מאַריאַ. אַ! דער פֿאָטער וויל אויך, אַז מ׳זאָל איהם אַ קוש טהון...

דער פֿרעמדער. איצט איז שטיל...

מאַריאַ. זיי געהען ווייטער צו דער מוטער...

דער פֿרעמדער. דער פֿאָטער קוקט, ווי דער אומרוה שאָקעלט זיך.

מאַריאַ. ס׳דאַכט זיך, אַז זיי בעטען און ווייסען גאָר אַליין ניט...

דער פֿרעמדער. אפשר הערען זיי זיך צו צו דעם קול פֿון זייער נשמה...

(אַ שטיל שווייגען).

מאַריאַ. ויידע, ניט זאָגט זיי דאָס היינט!

דער אַלטער. זעהסט דו; דו ביסט אויך אראָפּגעפֿאַלען ביי זיך.. איך האָב געוואוסט, אַז מ׳דאַרף אויף זיי ניט קוקען... איך בין שוין אַלט

83 יאָהר און היינט צום ערשטען מאָל האָב איך זיך דערשראָקען פֿאַר׳ן לעבען... איך ווייס ניט פֿאַר וואָס, נאָר אַלץ, וואָס זיי טוהען, ניעט זיך מיר אויס ווי מאָדנע און זעהר וויכטיג... זיי וואַרטען אויף דער נאַכט אַרום זייער לאָמפּ. מיר ווילען אויך אַזוי וואַרטען; פֿון דעסט וועגען דאַכט זיך מיר, אַז איך קוק אויף זיי פֿון דער הויכקייט, גאָר פֿון איין אַנדער וועלט, ווייל איך ווייס אַ קליינעם אמת, וועלכען זיי ווייסען ניט... אַזוי קינדער? זאָגט מיר, פֿאַר וואָס זייט איהר אַזוי בלייך? אפשר שטעקט דאָ עפּיס, וואָס מ׳קען ניט אויס זאָגען מיט ווערטער, מען מוז מעהר נישט ווי וויינען? איך האָב ניט געוואוסט, אַז דאָס לעבען איז אַזוי טרויעריג, און עס קען שרעקען די, וועלכע קוקען זיך אריין אין איהם... וואָס קע־ זיין שרעקליכער, ווי זייער רוהיגקייט?... צו פֿיעל גלויבען זיי אין דעם לעבען... שטיקלעך פֿענסטער צוימען זיי אָפּ פֿון שונא... זיי גלויבען, אַז עס קען זיך גאָר נישט ניט טרעפֿען, ווייל זיי האָבען פֿערשפּאַרט די טהירען. זיי ווייסען ניט, אַז שטענדיג טוט זיך עפּיס ביי דעם מענשען אין האַרצען און ניט נעבען טהיר ענדיגט זיך די וועלט... זיי גלויבען אַזוי אין זייער קליינינקען לעבען און קלערען גאָר ניט, אַז אַנדערע ווייכען וועגען איהם, מעהר ווי זיי אַליין, אַז דאָ, צוויי טריט פֿון זייער טהיר, איך איין אַלטער מאַן, האַלט זייער שטיקעל גליק אין מיינע אַלטע הענד, וועלכע מיר ווילט זיך ניט פֿאַנאַנדער נעהמען.

מאַריאַ. האָט אויף זיי רחמנות, ויידע!...

דער אַלטער. מיר האָבען אויף זיי רחמנות, אָבער אויף אונז האָט קיינער ניט קיין רחמנות.

מאַריאַ. ויידע, זאָגט זיי אָן מאָרגען; זאָגט זיי אָן, ווען עס וועט שוין ליכטיג זיין... עס וועט זיי זיין ניט אַזוי שווער...

(ענדע קומט).

פאָלק. די אַלע איירעאָפּעאישע פעלקער האָבען זיך ענטוויקעלט ראָש נאַציאָנאַל ווייל זיי האָבען געהאַט אַלע בעדינגונגען צו אזא ענטוויקלונג. דער וועג פון די מיטעל־אַלטערישע שטערונגען און בעגרענצונגען איז געוואָרען פריי; דאָס פאָלק, אָדער וויינינסטענס אַ גרויסע טהייל, האָט בעקומען רעכט און מעגליכקייט זיך צו ענטוויקלען. און די ענטוויקלונג האט געקענט געהען נור אין איין ריכטונג — אין נאַציאָנאַלער. דאָס פאָלק האָט איבערגענומען פון די פאָריגע הערשענדע קלאַסען דעם גאַנצען קולטורעלען פערמעגען, אלע זיינע מיטלען און האָט עס בענוטצט צו זיינע ציעלען. ביי אונז איז דער ווייל, ליידער, נאָך גאָר אַנדערש. אונזער פאָלק האָט פיעל וויינינער מעגליכקייט זיך נאַציאָנאַל צו ענטוויקלען. אויף אונזערן וועג שטעהען נאָך ריעזינע שטערונגען, די בעדינגונגען, אין וועלכע מיר לעבען, זענען דערוויל געגען אונזער נאַציאָנאַלער ענטוויקלונג. דאָס אידישע פאָלק טראָגט נאָך דעריבער צו פיעל צייכען פון דער פינסטערער געהעטטא און די זעלבע צייכען טראָגט נאָך דער זשאַרגאָן: ער האָט נאָך צו ווייניג פרייע לופט, די סמנים פון גלות־שטריק זענען נאָך דייטליך. ניט צו רעכענען זיך מיט דעם הייסט וויערער חלומ׳ן. ריידען וועגען „זשאַרגאָן אַלס נאַציאָנאַל־שפראַך" איז דעריבער לויט מיין מיינונג נאָך צו פריה. עס הייסט: נעהען אַ חופה־קלייד נאָך איידער די כלה האָט אַ חתן.

אָבער איין זאַך קענען מיר שוין איצט זאָגען, אַז מיר קענען זיך ניט פאָרשטעלען די אידישע נאַציאָן אָהן דער זשאַרגאָנישער שפראַך, אַז אויב אידען וועלען ווערען אַ נציאָן מיט לייטען גלייך, וועט זשאַרגאָן זיין די איינציגע נאַציאָנאַלע שפראַך.

מ. רובינשטיין.

קראַקוי 5-טען פעברואַר 1905

ווינְטֶער.

פוּנ׳ם װֶעלְדֶעל בִּיז׳ן טַייכֶעל
גֶעהְט אַ גְלַייכֶער שְׁטִיקְעל װֶעג;
דָארְטֶען הָאבֶּען שֵׁיינֶע מֵיידְלִיךְ
אוֹיסגֶעטְרָאטֶען זִיךְ אַ שְׁטֶעג.

דָארְטֶען פְלֶעגְט זִיךְ גִיעסֶען סודות,
לִיעבֶּעס פְלֶעכְטֶען זִיךְ אָהָן צָאל,
וִוי דָאס װֶעלְדִיל פְלֶעגְט נוּר גְרִינֶען
אוּן דָאס טַייכֶעל װֶערְט קְרִיסְטָאל.

וִוי אַ כִּשוּף פְלֶעגְט דָאס װֶעגֶעל
צִיהֶען אַלֶעמֶען אַהִין,
וואוּ עֶס קְלִינְגֶען פֵייגֶעל שְׁטִימֶען,
וואוּ עֶס אִיז דָארְט אַלֶעס גְרִין.

אִיצְטֶער אָבֶער אִיז דָאס װֶעגֶעל
שְׁטַארְק פֶערְוֵוייהֶעט אוּן פֶערְשְׁנֵייט,
אַלֶעס אִיז דָארְט אוֹיסגֶעשְׁטָארְבֶּען,
אַלֶעס אִיז דָארְט וִוִיסְט אוּן טוֹידְט...

א. ל. באַראַן.

די משוגענע אין דארף.

ערצעהלונג.

(פאָרטזעצונג).

אין דער רגע האָט אַ שרעקליכער געדאַנק אין מיין מוח אויפגעבליצט — „אפשר אַ מעסער? וואָס זוכט ער אין די קעשענעס?" און איך שפרינג צו און שטופ איהם אָב מיט קראַפט.

— וואָס טוהט איהר? — שריי איך אויפגערעגט.

— איך טייט! — שרייט ער נאָך העכער, און די אויגען בליצען, קיקענדיג צומישט אויף דעם יונגען מאַן.

— פאַר וואָס? אַ מענשען!..— שריי איך און האַלט איהם ביי׳ן אָרעם.

— אַ מענש איז דאָס? — שמייכעלט ער ווילד — אַ ווייך שווימעל, וואָס צוקוועצט זיך אין דער האַנד!... אַ בלעטעל, וואָס ציטערט פון מינדסטען שאָקעל!..

— אָבער וואָס האָט איהר צו איהם?

— זעהט, אָה!..— ווייזט ער מיט אַ פינגער אויף דעם ווייבעל אין בעט.

— נו וואָס?.. די מוטער!..

— אָבער ער איז דאָך געלעגען קעגען־איבער און געקוקט... זיינע שט׳לע אויגען האָבען דאָס געהייסען. אוי, איז דאָס אויגען!..

— זאָל עס איהם קרענקען!.. זיין ווייב... שטיל איך איין יאָסלען.

— זיין ווייב, זיין ווייב! — זיפצט ער אָב, אַוועק מאַכענדיג מיט דער האַנד — פערפאַלען... לאָזט מיך אָב. איך בין שוין רוהיג, אַז זי איז זיין ווייב. לאָזט־זשע מיך אַרויס צו מיין פערד...

יאָסעל איז אַרויס פון שטיב. און איך בלייב נאָך צו העלפען דער אַלטער, דעם יונגען מאַן אַרויפלעגען אויפ׳ן בעט.

ער בלוטינט אין דאָס קישען. לעגט זי איהם אונטער איהר פאַרטיך אונטער׳ן קאָפּ און ווישט איהם דאָס בלוט פ׳ן פנים, קרעכצענדיג און שעלטענדיג.

דער יונגער מאַן איז בלאַס, די נאָז — פערשפיצט, און די אויגען — פייכט, ווי פערגאָסען מיט טרערען, און רחמנות׳דיג קוקען זיי צום בעליק מיט אַ מיעדען בליק.

איך לעג אַ נידער אויפ׳ן טיש עטליכע קאָפּיקעס און וואַרף נאָך אַ בליק צום ווייבעל אין בעט און געה אַרויס פון שטוב.

יאָסעל דרעה׳ט זיך אַרום נישט ווייט פון דער שטוב. דעם קאָפּ האַלט ער אַראָב צו דער ברוסט און פייפט זיך ווידע׳ר צו עפּעס אַ מעלאדיע׳לע, אַזוי זיס, אַזוי האַרציג טרויעריג, ווי אַ נשמה וואָלט זיך געקלאָגט דאַריגען, און טהייל מאָל רייסען זיך די טענער שטאַרקער, העכער און בייזער, און איין טאָן יאָגט דען צווייטען מיט אימפּעט, ווי די חוואַליעס אין טייך איינע די אַנדערע, ווען זיי צושפּיעלען זיך אין אַ געוויטער. און דאָ האָט זיך שוין נישט געהערט קיין זיס־וויינענדיגע נשמה, נאָר ווי דער טייפעל פון האַס און נקמה צופלאַקערט זיך אין ברענט מיט אַ ווילדען כעס. דאָס פערד, דאכט זיך, הערט זיך איין אין בעל הבית׳ס פייפען, און פערזונקען שטעהט עס מיט׳ן קאָפּ אין זעקעל האָבער, איבערלענענדיג די אויערען אָמאָל צום קאַרק, אַ מאָל פון פאָרענט. אָנגעלעהנט מיט די פלייצעס אן וועגעלע, שטעה איך און קוק אויף יאָסלען, וועלכער בעמערקט מיך, דאַכט זיך, גאָר נישט און האַלט נור אין איין פייפען, טרעטענדיג אויף און אָב איבער׳ סקריפּענדיגען זאַמד און קליינע שט׳ינדלעך, וואָס גלאַנצען קעגען דער שיין פון די לבנה.

פלוטצלינג בלייבט יאָסעל שטעהן און דאָס פייפען ווערט, ווי אָבגעשניטען. ער הויבט אויף דעם קאָפּ און קוקט מיך אָן מיט

לאַנגען פאָרשענדיגען בליק, ווי איינער רעדט: ווי נעפעלט דיר אַזאַ מעשה?..

נאָר איך שווייג און וויל איהם נישט שטערען זיינע מחשבות.— ער איז — טראַכט איך — אַ קליינער רעדער מיט אַ ברייטער קרעפטיגער פאַנטאַזיע, וועלכע, ווען זי צושפיעלט זיך, איז זי אימשטאַנד צו שניידען אַ האַרץ, ווי מיט קאַלטע שטאָלערנע מעסערס, אָדער גלעטען עס מיט דער ווייכקייט פון אַ צערטליך־געליעבטע מיידעל'שער האַנד. ער רעדט אויך נישט אַ וואָרט, ניר געהט צו צום פערד, טיהט עס אַ פעטשעל אין רוקען, איבער גליטשענדיג די האַנד צום קאַרק, און מיט דער אַנדערער האַנד טהוט ער אַ שאָקעל־אונטער דאָס זעקעל האָבער. דאָס פערד טהוט אַ צאַפּעל מיט'ן קאָפּ אין דער הויך און לאָזט איהם צוריק אַראָב רוהיג, איבערלעגענדיג די אויערען צום קאַרק, און פערטיפט זיך אין עסען.— עס, באַשקא! — טהוט יאָסעל אַ גלעט דעם פערד הינטער'ן בויך, צוגעהענדיג צום וועגעלע וואו איך שטעה. ער זוכט עפעס הינטער מיינע פלייצעס אין רווישענדיגען שטרוי, ביז ער נעמט אַרויס די בייטש פון דאָרט. אַצינד בעקוקט ער דאָס סטרעלדזעל און דעם קניפּ, אין טהוט אַ פאָך אין דער שטילער לופט אַריין. ער לאָזט צוריק אַראָב די האַנד מיט'ן בייטש־שטעקעל צו דער ערד און דער צווייטער עק פאָהרט אַרום איבער'ן זאַמד, קריטצענדיג אַ זיג־זאַג. און די בייטש שלענגעלט זיך נאָך... ער קוקט עפעס שטיל אויף די צייכענס, וואָס דאָס שטעקעלע קריצט אויס אין זאַמד, און ער שווייגט. שטעהענדיג נעבען מיר, נאָר דאָס שווייגען, דאַכט זיך מיר, פרעסט זיין נשמה. און מיר דאַכט, אַז ער וויל גערען איך זאָל איהן עפעס פרעגען, האָטש וואָס עס איז, האָטש אָנהויבען... נאָר אַז איך ווייס נישט פון וואָס — הייבט ער אָן.

— נו, ווי נעפעלט אייך די היינטיגע נאַכט?.. — פרעגט ער שטיל אַראָבגעלאָזט די אויגען, ווי ער איז זיך גאָר נישט מכוון צו רעדען.

— זעהר שעהן, די לבנה שיינט!.. — וויז איך איהם מיט אַ בליק צום הימעל, און קוק איהם אַין פנים אַריין, וואָס פאַר אַ רושם דאָס מאַכט...

— אַזוי? טאַקע?.. גאָטס וואונדער!..—שמייכעלט ער שפאָטיש און דרעהט זיך אַוועק, שעלמיש אַהייב טהוענדיג די אַקסלען.

— שטעהט נור, שטעהט! — ציה איך איהם צוריק — וואָס מיינט איהר?

— נישט דאָס, צו וואָס אייער ענטפער איז! — קוקט ער מיר שאַרף אין די אויגען אַריין — איהר זענט דאָך מאָדיש געקליידט, און מן הסתם אַ געלערנטער מענש. נו, פאַלט איהר אַריין מיט אַן'ענטפער פון הודו ביז כוש?'.

— מיינט איהר אפשר א י י ע ר נאַכט?..— חאַפּ איך צוריק.

— אַ וודאי נישט קיין לבנה מיט שטערען... נאָר מ י י ן נאַכט טאַקע!..

— אינטערעסירט מיך זעהר, נאָר איך פערשטעה נישט...

— ווילט איהר, הייסט עס, יאָ פערשטעהן? — פרעגט ער מיט פייערלעך אין די אויגען.

— מיט'ן גאַנצען לעבען!

— לאָזט־זשע אייך דיענען און הערט אַ מעשה, וועט איהר שוין וויסען צו בין איך אַ רוצח...

.אויף דעם וועג דאָ, פאהר איך גאַנץ אָפט, ווייל דער עיקר פערדינסטלעך מיינע איז אויף דעם טראַקט, און שטענדיג שטעל איך מיך דאָ פאַשען, טאַקע שטענדיג פ'ן צייט אָן איך פאָהר. און פאָהרען, דאַרפט איהר וויסען, פאָהר איך שוין נישט פון היינט און נישט פ'ן נעכטען, גאָר פון נאָך מיין טאַטעס טויט אָן, אַזוי גרויס, ווי אַ יאָהר פינף, וואָרים אַ מאַמע, ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, האָב איך, אַ שוועסטער אויך, דאַרף מען דאָך עסען, האָב איך מיר דעמאָלט געמאַכט דאָס נעשפאַן. יאָ... פאָהר איך דאָ גאַנץ אָפט אַ דורך און שטעל מיך דאָ אויף אַ שעה, אָדער צוויי. די דברה'לע טאַקע, וואָס איהר האָט געזעהן, איז נאָך געווען אַ מיידעל. און פלעגט זי מיך נור דערזעהן דורך דעם פענסטער — מיט'ן קוק, זי שטעהט שוין פאַר דער טיהר מיט אַ געלעכטער'ל און פרייהט זיך. גלייך דער טאַטע וואָלט איהר אויפגעשטאַנען... פערשטעהט איהר מיך. קורץ דערפ'ן, מיר און אפילו מיין פערד האָט זי נישט געוואוסט, וואו דאָס אָרט אָבצוגעבען. דאָס שענסטע עסען און טרינקען, נישט חלילה אימזיסט. ביי „אונזערע ברידער" געהט דאָס נישט, אלא מ'ר פערהאַלטען זיך גוט. ד''ס געהט אין אַ בעזונדער'ן וועג. וואָרים איך, ווי איהר קיקט מיך אָן, האָב איך מיך ליעב צושטעלען אָרענטליך. ווען ווער בעהאַנדעלט מיך גיט, און זי, אַליין הייסט גוט!.. שטעלט אַייך פאָר; נישט איינמאָל פלעגט זי מיר זאָגען: דיך פאַר אַ ברודער וואָלט איך מיר געווינ'שען! — אַזוי געטריי... איך איהר, ווי דער אמת, א'יך דאָס אייגענע. וואָרים אַזוינס צו הערען פון אַ פרעמד מיידעל, פיהלט מען, ווי דאָס האַרץ ווערט ווייך, צולאָזט ווי פוטער אויף וואַרעם ברויט... פאַר וואָס ווירער נישט? איך זאָג אייך דעם אמת, מיט מיין שוועסטער, טהייל מאָל, גיעבען מיר זיך אַ קללה אויך. און דאָ, די דברה'לע, ווי אַ שעהנע גוטע טויב... שטעלט אייך פאָר; דאָ, למשל, שטעהט מיין פע'רד, פלעגט זי טהייל מאָל צו געהן נעבען עס אַ גלעט איבער'ן רוקען... דאַכט זיך דאָך אַ תענוג, אַז אַ פרעמדער ליובט און גלעט מיין פערד? נאָר צו פ'על... און איך האָב אַזש נישט נעקענט קוקען... די אויגען ווילען זיך עפעס צומאַכען פאַר גוטסקייט. דרעה איך מיך אַוועק און מאַך מיך גאָר קוקען אויפ'ן דאַך... האָטש עס העלפט נישט, ווייל הינטער די פלייצעס, ווייס איך, גלעט זי מיין פערד... און אַ ווייך וואַרם ווינטעל, פיהל איך, נעהט מיר אַדורך אין די ביינער. גלייך נישט דאָס פערד, נור מיך גלעט זי דאָס אויפ'ן גאָלען לייב. אין נור דאָס אַליין? שטעלט אייך פאָר; אָט קום איך, למשל, צו פאָהרען און טרעף פינקט אין שטוב איז אָבגעקאָכט אָנבייסען, אַלע געהן עסען, נאָר דברה'לע נישט, וואָס אי? זי וויל איך זאָל אויך מיט עסען! און אַלע אין שטוב ווילען דאָס, די מוטער וועט חלילה נישט חושד זיין... ווייל אין דאָרף־פּשוט אַ גוטע! און טאַקע דער אמת — אַזוי איז דאָך!.. מיר איז דאָס אָבער נישט ליעב געווען, איך פיהל, אַז זי וויל מיך מכבד זי'ן, און „אונזערס אַ ברודער", פערשטעהט איהר מיך, שטעהט נישט נאָך אַזעלכע זאַכען. זעהט איהר, אַ פאָר גילדען דורך צו לאָזען מיט אַ גיטען ברודער, בין איך שטענדיג גרייט. און אויף אַזעלכע גליקען בין איך אַ טויטער... נאָר אָבזאָגען איהר קען איך נישט. און איך זעה שוין, אַז איך מוז אַריינפאַלען... ווידער טרייסט איך מיך — איך וועל פרווען בעצאָלען נאָך דעם עסען,— אין אַזוי האָב איך געגעסען דאָס ערשטע מאָל. דערנאָך, איך וויל בעצאָהלען, — א נעכטיגער טאָג! .פאַר האָבער און פאַר פאַפּיראָסען — זאָגט זי — קומט צו בעצאָהלען"... און דערביי שמייכלען די קליינע ליפעלעך אַזוי זיס און די אויגען קוקען מיט אַזאַ גנבה'שען בליק, ווי איינער רעדט „אָבגעפרייערט!".. נו, ווי קלערט איהר? מיינער איז נאָך נישט דער גאַנצער פייער! זי פערקוקט זיך, פוטץ איך מיך צי צו איהר קעשענע און לאָז איהר דאָרט אַראָב אַ זילבערנע מטבע.. קיטש! [1]) איך ווער לינק פ'ן שטוב אַרויס און וואהן שוין אויפ'ן וועגעלע,— היידא, טרעט אָב וואַסקא!.. גיעב איך אַ ציפּ מיין פערדעל און אַ שאָקעל מיט די לייט'שעס.

ערשט אויפ'ן שאסיי האָב איך מיך אומגעקוקט צו דער שטוב און דערזעהן, ווי דברה'לע שטעהט אויף דער שוועל און קוקט מיר נאָך, און פון וויטענס נייגט זי צו מיר מיט'ן קאָפּ, ווי איינער רעדט — „פאָהר געזינטערהייט!"—זיי געזינד! — טראַכט איך מיר און געב דאָס פערד אַ געלאַסענעם טריט, כדי מיר זאָלען זיך לענגער אָנקוקען, איך און דברה'לע.

אין עטליכע טעג אַרום פאָהר איך ווידער אַ דורך און שטעל מיך צו געבען דעם פערד אַ טרינק. איך האָב נאָך דעם קיבעל נישט אָבגעבינדען פון וואַסינג. אין דברה'לע שטעהט מיר שוין אינטער די פלייצעס; — אַזוי,— מאַכט זי צו מיר — אַזוי לעגט מען „אַריין? נעם, זיי מוחל, צוריק! — שטיפּט זי מיר אַ ווייסען גילדען אין דער האַנד אַריין. - אַ ליגקער שטימפּ!... ענטפער איך און פוטץ מיך אָב, ווי איך ווייס פון גאָר נישט. זי אָבער טענה'ט נישט קיין סאַך, און שווערט איבער איהר געזינד, אַז איך מוז צוריק נעמען. האַפּ איך אַ שווייג און נעם דעם גילדען און לעג איהם אַריין אין קעשענע. פאַר דאָס שפעטער, ווען זי האָט מיך ווידער געיאָלט מכבד זיין מיט

[1]) שטיל, בסוד,

מילכ׳דינען באָרשט, זאָג איך: — ניין! ווי קלערט איהר, אין זי האָט יאָ געגעסען? אַ נעכטינער טאָג! זי איז אַריין אין שטוב, געשטעלט זיך ביי׳ן פענסטער און קוקט אַרויס צו מיר. איך ווידער שטעה, אָן ווענעלע אָנגעלעהנט און קוק צו איהר, אוןביידע שווייגען מיר, נור איהרע אויגען רעדען, בעטען זיך עפּיס, אפשר איך זאָל אַריין געהן אין שטוב, ווער ווייסט? נור דאָס מאָל האָב איך מיך איינגעשפּאַרט — נישט! און אַזוי איז געווען, איך בין אַוועק געפאָהרען ווייטער און אפילו נישט אַ שאקעל געטהין מיט׳ן קאָפּ צו געזעגנען, אפילו נישט אימגעקוקט זיך, טאמער גרייסט זי מיך...

צומארגענס, איך פאהר צוריק. שטעל איך מיך דא פּאַשען, דברה׳לע דערזעהט מיך פאַר׳ן פענסטער, קומט זי אַרויס און שטעלט זיך אויף דער שוועל. דאס פנים איז בלאַס, ווי קרייד, די אויגען — טרויעריג און מאַט, ווי פערטראַכט, און אַזוי שטיל, אַזוי רוהיג זעהט זי אויס, ווי אַ הויזן, ווען זי שטעהט הינטער׳ן אבדעכעל און קיקט אַ פּער אויפ׳ן פערוואלקענטען הימעל...

איך געה צו.

— דברה׳לע — זאג איך — וואס איז דיר?

— גאר נישט! — ענטפערט זי און טרערען שטעלען זך אין די אויגען...

— ביסט עפּיס בלאַס.— זאג איך און מיך נעמט אן אַ רחמנות.

— בלאַס?— מאַכט זי — אפשר, איך בין נישט אויסגערוהט.

— ביסט דען נישט געשלאפען ביי נאַכט?

— ניין!— ענטפערט זי קוים.

— פאַר וואס?

— דו ווייסט שוין! — זאגט זי און קערט אב דאס פנים אן אַ זייט און ווישט זיך די אויגען מיט׳ן פאַרטיכ׳על.

— זאלען מיר אזוי ביידע נישט וויסען פון קיין שלעכטס! — פערענטפער איך מיך און ווער שטאַ־ק צוקאכט.

— פאַר וואָס נעכטען, האסט דו דיך אפילו נישט אימגעקוקט?..

— אַ נייע מעשה!— זאג איך — ווי קומט איינס צום אַנדערן? דורך דעם שלאפט מען נישט?

— ניין:— זאגט זי — עס האט מיר באַנג געטהון, וואס איך האב דיך גענייט צוריק צו נעמען דעם גילדען...

— איבער אַ גילדען געהט עס? עס איז דיר אַ שאד? אט האסט דו דריי, אַבי שלאף!— נעם איך אַרויס מיין בייטעלע.

— און אַז איך וועל נעמען, וועסט דו שוין נישט זיין ברוגז?..

פרענט זי מיט אַ שמייכעל אין די אויגען בלישצען פייכט פ׳ן טרערען.

— ניין! — ענטפער איך, חאטש אין מיר טראכט איך: ווען האט מיך גאר גע׳חלומ׳ט פון אַ ברוגז?..

— דריי — נישט! דעם איינעם גילדען — זאגט זי — קען איך נעמען.

— זאל זיין! — ענטפער איך, האַלטענדיג דריי גילדענס אויף דער האַנד.

— ווערסט דו שוין נישט זיין ברוגז?..

— ניין!— זאג איך איהר נאך אַמאל צו. און זי נעמט אַראב איין גילדען.

(ענדע קומט).

א. מ. ווייסענבערג.

בריעף פון שווייץ.

א.

מיין ערשטער ארויספאהר.

— וואָס בין איך עפּיס גראָד געפאָהרען קיין שווייץ?—פרענט איהר. איך האָב דערויף אַ סך תירוצים: ערשטענס איז שווייץ איין אָרט פון יודישע שרייבער. אלע יונגעלייט, וועלכע וואָהנען אין שווייץ נאָר עטליכע חדשים בעקומען מיט אַמאָל טאַלענטען און הויבען אן שרייבען און דרוקען; זיי זענען הײנט שטאַרק אין דער מאָדע און מע לייענט זייערס טאַקי גאָר מיט איין אַנדער מין חשק. עס איז זעהר מעגליך, אַז אין דער שווייץ ליעגט עפּיס אַ בעזונדער כח. לאַכט ניט! יעדער אָרט מוז זיך מיט עפּיס רידהמען, ווי צום ביישפּיעל, מיין שטעדטיל מיט איהרע מוסרים, יפו מיט איהרע שנאָררעס, אָדער ניעזשין מיט איהרע זויע־ע איגערקעס....

שווייץ ריהמט זיך מיט איהרע יודישע שרייבער, דאָס איז שוין אַלעמען קלאָהר.

און דערפאַר טאַקי האָט זיך מיר געוואָלט זיין אין איין אייגענער סביבה. עפּיס אַביסעל בין איך דאָך אויך בעוואוסט אויף דער וועלט. דער „המליץ״ פלעגט אָפּט דרוקען מיינע בריעף פון מיין שטעדטיל און דער רעדאַקטאָר אַליין האָט מיר געשריבען „סופ־נו הנכבד״ (דער בריעף איז נאָך ביי מיר עד היום; איך קען איהם ווייזען!). היינט האָב איך אַ שטיקעל טאלאנט אויף שרייבען שירים, אויב איהר ווילט קען איך אייך ווייזען אַ בריעף פונ׳ם בעל „התלפיות״; ער האָט מיר מודה געווען, אַז „מיט דער צייט וועל איך בעקומען דעם קרוין פ׳ן אַ משורר״. און פאַר אַ משורר, זאָגט מען, איז דאָס כעסטע אָרט שווייץ. די בערג מיט׳ן קלאָרען שניי (אפילו אין מיטען תמוז האָט איהר דאָרט שנעע!) און די שענקייט מיט דער פרייהייט שאַרפען גוט אויס אַ טאַלאַנט.

חוץ דעם שרייבט מיר פון דאָרט מיינער אַ חבר פ׳ן מיין שטעדטיל (טאַקי אויך אַ שרייבער! ער בעקומט שוין אימזיסט די צייטונג, וואו עס דרוקען זיך זיינע אַרטיקלען) אַז ווערען אַ סטודענט אין שווייץ איז גרינג ממש ווי אַ בייגעל אויפעסען. אַ מליצה בריעף איז נישט ערגער פון אַ יי אַטעסטאַט. ער שרייבט אַז איינער האָט געבראַכט אַ דיפּלאָם פון יעקב מאַרק, אַז ער האָט געענדיגט ביי איהם ב׳כהאַלטעריע האָט מען איהם צוגענומען בככוד גדול. דער צווייטער האָט געבראַכט אַ דיפּלאָם פון פיינשטיינען אַז ער האָט געלערענט ביי איהם מנימאָניקע איז ער געוואָרען אַ סטודענט. נאָך איינער האָט געבראַכט אַ בריעף פונ׳ם טעלזער ראש ישיבה (אויף דייטש הייסט עס „סעמינאַריום״) האָט מען איהם נאָך געבעטען, אַז ער זאָל אַנקומען אין אוניווערזיטעט. היינט די מעשה מיט׳ן יתום וואָס איז נעבאַך געבליבען אָהן טאַטע מאַמע... בקצור־כל דכפין־ווער עס וויל הייסען סטודענט מעג פאָהרען גלייך אין שווייץ — אַזוי שרייבט מיר מיין חבר.

אַ מליצה בריעף האָב איך באלד בעקומען. און ניט איינס נאָר דריי. בין איך הייסט עס שוין כמעט אַ סטודענט. בלייבט נאָר איבער אַ קליינינקייט. געלד אויף פאָהרען און אויף שטודירען. מילא אויף פאָהרען האָב איך געהאַט אַ גרייטען פינפאונצוואַנציגער. נישט אומזיסט בין איך דאָך געווען איין העברעאישער לעהרער און נישט אומזיסט בין איך פאַרשוואַרצט און אויסגעריסען געוואָרען היבשע עטליכע יאָהר. אָבער וואו וועל איך ד אָ ר ט נעמען געלד? נאָר אויב איהר ווילט וועל איך אייך טאַקי זאָגען, אַז ס׳איז בלאָטע שבבלאָטע. ערשטענס מאַכט מיך קלאָהר ווי אַזוי פאָהרין אַהינצו אַלע יונגעלייט? מיט וואָס בין איך בעסער פון זיי? צווייטענס, ווער האָט אייך געזאָגט, אַז איך וועל טאַקי דאָרט אויך ניט קריעגען איין העברעאישען אוראָק אָדער גאר צוויי? דריטענס ווער איך דאָך אויך אַ שרייבער פון שווייץ און די רעדאַקציעס צאָהלען די שרייבערס פון שווייץ פון דער פולער האַנד, היינט גלאַט אַ מענש וואָס וויל לערנען, דאַרף נישט קוקען אויף אַזעלכע קליינינגקייטען און זאָרגען פאַר דער קישקע. אלע ווייסען אַז די גרויסע בערימטע מענשען האָבען זיך שטענדיג געמוטשעט און געליטען. עסען איז טאַקי אַזאַ גרויסע חכמה? אַ בהמה קייעט אויך!

ובכן נישט לאַנג געטראָכט האָב איך מיך איינגעפּעקעלט. איך האָב נאָר מיט גענומען דאָס וואָס נייטיג איז: אַ ווערטערביך אויף דייטש; מיינע מליצה בריעף, אַלע נומערען „המליץ״ וואו מיינע בריעף האָבען זיך געדרוקט, דעם רעדאַקטאָרס בריעף, וואו ער שרייבט מיר „סופרנו הנכבד״ (וואס קען אַזאַ בריעף קאַליע מאַכען?) עטליכע קיכלעך מיט אַ פונט וואַרשאַווער קאלבאַס און אין אַ גוטער שעה — היידאַ צום באַהן.

איך בעט אייך שטאַרק, איהר זאָלט מיר מוחל זיין דערפאַר וואָס איך קען אייך ניט ארומשרייבען דעם וועג. עס וואָלט געווען זעהר איני־

טרעסאַנט, נאָר מיר איז על פּי רוב אויסגעקומען ליעגען אונטער דער־באַנק. איך האב מיך בעטראַכט אַז עס איז אַ גרויסע עבירה, כּלעבען, מאַכען אַ תל פון 25 קאַרבען אויף וועלכע איך האָב גענוג געהאָרעוועט און אויסגעריסען געוואָר׳ען פון מיינע טהייערע בעל־הביה׳טעס.

איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, אַז ליעגען אונטער׳ן באַנק איז גאָר ניט אַזוי שלעכט. די גאַנצע צייט איז געוועזען זעהר ענג און וואַגאָן, איך האָב געהערט, ווי מע האָט זיך געריסען פאַר די נעזער איבער אַ שטיקעל פרייען פּלאַטץ. אַסך מענשען זיינען געשטאַנע, און נאָר איך בין געלעגען אויסגעצויגען, רוהיג ווי אַ פּריץ.

ביז׳ן גרעניץ האָב איך אַביסעל געליטען פון די גרויסע שטיוועל מיט די אייזערנע פּידקאָוועס, וועלכע זיינען געווען אויסגעשמירט אַזוי ווי מיט סמאָלע. דער ריח האָט מיך אויסגעמוטשעט. פון מיינע קיכלעך, פון מיין קאַלבאַס האָט געשמעקט סמאָלע, ווען איך האָב געגעסען האָב איך געקייעט סמאָלע. דערנאָך האָבען אָנגעהויבען געהן שיך מיט שווייס (לא עליכם כל עוברי דרך — איך וואונש עס אייך קיינעם ניט!) דער־נאָך פאַנטאָפעל מיט ווייסע זאָקען (פון איין פאַנטאָפּעל האָב איך געהאַפּט אין שטערען אַז ביי מיר איז אויפגעלאָפען אַ „של ראש"; דער רוח זאָל זיי וויסען!) ווייטער האָבען אָנגעהויבען געהן שענע שטיוועליך אַלערליי, ריינע אויסגעפּוצטע שיכעליך, שיכעליך מיט רעזינעס, שיכעליך מיט קנעפּעליך, שיכעליך מיט שנורעליך, שיכעליך מיט ברייטע נעזער, שיכעליך מיט שמאָלע נעזער. שיכעליך מיט שפּיצען, שיכעליך מיט דויכע אבטשאַסען און שיכעליך מיט ניעדריגע אָבטשאַסען.

און אָפּט, גאַנץ אָפּט פלעג איך מיך צוקוקען און זעהען אַז ניט אַט די אַלע שענע שיכעליך זענען בקו השלום. דאַכט זיך אויפ׳ן ערשטען קוק שען, ריין, אויסגעפּוצט. נאָר אַז מע קוקט זיך גוט צו איז — „ניט אַליץ וואָס פינקעלט איז גאָלד" נישט יעדע שיכעלע וואָס האָט אַ גלאַנץ איז במחילה גאַנץ. אין אַפּאָר שעה האָב איך אָנגעציילט 63 שיך, נאָר צווישען זיי זיינען געווען 26 שיך, וואָס איך וואָלט נישט געגעבען פאַר זיי אפילו אַ דרייער. — — — — — — — — — — — —

— — פיער טעג מיט פיער נעכט בין איך מיר אַזוי געלעגען ווי אַ פּריץ און ווען איך בין געקומען אין שווייץ און בין אַרויס פון וואַגאָן האָב איך נישט געפיהלט קיין גאַנצען אבר.

א. קוקוריקו.

דער סאָציאַלער קריעג אין דייטשלאַנד.

(ענדע)

די פאָדערונגען, וועלכע די אַרבייטער האָבען אַרויסגעשטעלט זענען ווייטערדיגע:

1) די שיכטצייט זאָל דויערן ניט מעהר, ווי 8 שעה, דערונטער זאָל שוין זיין אַריינגערעכענט די צייט, וואָס דאַרף דויערן דאָס אַריין־פאָהרען און אַרויספאָהרען פון דער שאַכטע. אין די פייכטע שאַכטען אָדער אין אַזעלכע שאַכטען, וואו די היטץ דערגרייכט 28 גראַדוס, זאָל די שיכטצייט דויערן ניט מעהר, ווי 6 שעה.

2) זונטאָג־אַרבייט אָדער איבערשיכטצייט קען נור אַלס אַ יוצא מן הכלל צוגעלאָזען ווערען דענסטמאָל, ווען דעם מענשענס לעבען שטעהט אין געפאַהר, אָדער, ווען די שאַכטע איז רואינירט און מען דאַרף זי צורעכט מאַכען. אויב עס קומט אויס זונטאג די שאַכטע צורעכט צו מאַכען, דאַרף די לויהן פאַר די אַרבייט זיין גרעסער, ווי געוועהנליך, מיט 50%.

3) עס זאָל ווערען אויס מאָדע די „וואַגענגולען", מען זאָל ענט־ווערער אַרונטער רעכענען די געוויכט שטיינער, וואָס געפינט זיך אין וואָגען אָדער אָבוועגען יעדעסמאָל די געוויכט ריינע קוילען.

4) די אַרבייטער דאַרפען יעדעס יאָהר איינסקלויבען דורך געהיימע וואַהלען אַ קאָנטראָליער אָדער אַ וועגער, וועלכער זאָל אויפפּאַסען מען זאָל די אַרבייטער קיין עולה ניט טהון, די שכירות פאַר׳ן קאָנטראָליער וועט ווערען אויפגענומען פון די אַרבייטער.

5) עס זאָל בעשטימט ווערען אַמינימאַל־אַרבייטסלויהן, די־ה בעשטימען אַזא לויהן, נידעריגער פון וועלכע עס טאָרען קיין אַרבייטער ניט געדונגען ווערען.

6) עס זאָל אויסגעקליבען ווערען פ׳ן די אַרבייטער איין „אויסשוס" צו רעגולירען אַלע מיספערשטענדניס און אונאָרדנונגען.

7) מען זאָל פערניכטען אַלע שטראַפען, וועלכע מען האָט אַרויף געלעגט אויף אַרבייטער ביז איצט.

8) די אַרבייטער זאָלען האָבען דאָס רעכט יעדען מאָנאַט אָבצוזאגען די קוואַטיר.

9) די בעלי־בתים פון די שאַכטען זאָלען זיין מחויב צוגעבען די אַרבייטער קוילען וויפיעל עס איז נייטיג צום געברויך

10) אָרדענטליכע און הומאַנע בעהאַנדלונגען.

אין דיזען סטרייק נעהמען איין אנטהייל אלע 4 אַרבייטער פעראיינען, וועלכע זענען פאַרהאַן אין רוהר רעוויער: דער סאָציאַל דעמאָקראַטישער פערבונד, די כריסטליך־סאָציאַליסטישע אַרבייטער פערבונד, די הערש־דונקעלשע און פוילישע אַרבייטער פערבינדונג *) ניט קוקענדיג אויף די ווידערשפּרוכען און די פערשידענע ענדליכע ציעלען, צו וועלכער יעדע פערבינדונג שטרעבט, האָבען זיך אין דיזען מאָמענט אַלע פעראייניגט, אום צו קעמפּפען מיט אַלגעמיינע כחות קעגען דעם אַלגעמיינעם פיינד — קאַפּיטאַל. ווי ניט דער אַרבייטער זאָל זיין געזאָננען, וויים ער גאַנץ גוט, אַז דאָס בעסטע געוועהר צו קעמפּפען איז אחדות — אהן דיזע געוועהר איז אונמעגליך עס זאָל אויסגעבעסערט ווערען די לאַגע פ׳ן אַרבייטער.

וואָס וועט זיין דער סוף פ׳ן סטרייק. — איז שווער צוזאָגען. ווען מיר שרייבען דיעזע צייל-ען ציהט זיך שוין דער סטרייק מעהר אַלס צוויי וואָכען. אַז די בעלי־בתים וועלען זיך גלייך ניט אונטער־געבען האָט מען געקענט פאָרויס זעהן פריהער פאַר׳ן סטרייק. די בעלי־בתים פון די שאַכטען האָבען זעהר פיל קוילען אין זאַפּאַס, און גלייך ביי׳ן אַנפאַנג פון סטרייק זענען די פּרייזען געשטיגען. אָבער עס קען גלייך זיין, אַז די איבעריגע בעפעלקערונג וועט פאָדערן מען זאָל די אַרבייטער נאָכגעבען. דען ווען דער סטרייק וועט זיך לאַנג ציהען קען ווערען אַגרויסער קריזיס אין דייטשלאַנד. פילע פאַבריקען, וואו עס אַרבייטען טויזענדע אַרבייטער האָבען זיך געשטעלט, וויל עס איז ניטאָ קיין קוילען — די הויפּט נאַהרונג פאַר די מאַשינען. וואָס ווייטער וועט די צאָהל פ׳ן אַזוינע פאַבריקען זיך אַלס פערגרעסערן. די שטימונג ביי די אַרבייטער איז זעהר אַ מונטערע, אָבער עס איז שווער צוזאָגען אויב זי וועט זיך אַזוי לאַנג האַלטען, ווען דער הונגער וועט נעהמען פעסט דריקען. שטיצע בעקומט מען פון אַלע אַרבייטער־פעראיינען אין דייטשלאַנד און אויסלאַנד, די איבריגע, אפילו ניט אַרבייטענדע, בעפעלקערונג האָט אייך גרויסע מיטלייד און שטיצט אונטער די סטרייקענדע אַרבייטער. אָבער אין הקמץ משביע הארי" אויב יעדע פאַמיליע פערברויכט נור 2 מאַרק אַ מעת לעת, איז אויך נייטיג אַנ־ערך 500,000 מאַרק יעדען טאָג. די סומע געלד, וואָס איז געווען בא די בערג־אַרבייטער אַליין פאַר׳ן סטרייק, איז געווען 3,000,000 מאַרק — אָבער פון זיי איז שוין אפילו קיין זכר ניטאָ — דאָס האָט נור געקלעקט אויף איינינע טעג. אין פילע צייטונגען זענען אַרויסגעלאַזען אויפרופען צו קלויבען געלד פאַר די סטרייקענדע.

כאַראַקטעריסטיש איז דאָס פערהאַלטען זיך פון דער רעגירונג צו דיזען ריזיגען סטרייך. עס איז אַנ׳אַלטער כלל אין דער וויססענשאַפט, אַז יעדע רעגירונג בעשיצט נור די אינטרעסען פון די רייכערע קלאַסען, און דעריבער איז יעדער קלאַסען־קאַמפף אויך אַ פּאָליטישער קאַמפף. ווען עקאָנאָמיש אינטערדריקטע

---

*) דעם כאַראַקטער פון דיזע אַרבייטער פעראיינען וועלען מיר אַרום ריידען אין די ווייטערדיגע בריעף.

ארבייטער פאנגען אן צוקעמפפען קעגען די קאפיטאליסטען פאר'ן אויסבעסערונג פון זייער עקאנאמישע לאגע — קוימט שוין ממילא אוים אז זיי קעמפפען אויך קעגען דער הערשענדער רעגירונג, וועלכע בעשיצט נור די אינטרעסען פון די קלאסען פון וועלכע די רעגירונג בילדעט זיך. א נייטראלע רעגירונג, א רעגירונג, וואס זאל אויסדריקען דעם רצון פונ'ם גאנצען כלל קען נור זיין אין אזא געזעלשאפט, וואו עס זענען קיין קלאסען־ווידערשפרוכען בכלל ניטא, וואו עס קען איבער הויפט קיין קלאסען־קאמפף ניט זיין. אין אזא געזעלשאפט, וואו עס זענען דא קלאסען־ווידערשפרוכען, קען די רעגירונג ניט שטעהען איבער אלע קלאסען, זי מוז אלע מאל אויסדריקען די אינטרעסען פון די שטארקערע קלאסען. דעריבער איז אין די ניט פארגעשריטענע מלוכות פערבאטען דער עקאנאמישער קאמפף, ווייל יעדער עקאנאמישער זיעג איז אויך אפאליטישע מפלה פאר'ן צד שכנגד. אין יענע מלוכות, וואו דאס רעכט צו קעמפפען עקאנאמיש איז שוין דורכ'ן בלוטיגען קאמפף עררייכט געווארען, נור וועלכע זענען נאך ניט עכט דעמאקראטיש, געפינען די ארבייטער־קלאסען אויך זייער פיעל שטערונגען אין זייער קאמפף, אמת, ניט גראבע דירעקטע שטערונגען, אבער די אינדירעקטע זענען טייל מאל ערגער, ווי די דירעקטע.

דאס אלעס האט זיך איצטער קלאהר ארויסגעוויזען ביים גענעראלסטרייק אין רוהר־רעוויער.

ווען דער סטרייק איז נאך ניט געווען אין גאנצען אויסגעבראכען, האבען שוין די פיהרער פון דער ראדיקאלער פארטיי אריינגעטראגען איין אונטערפעלאציאן אין רייכסטאג, וואס די רעגירונג מיינט צוטהון אין דעם וויכטיגען ענין. די פארשטעהער פון דער רעגירונג האבען זיך אבער ניט געמאכט וויסענדיג דער פון, און האבען דערווייל גע־דרשה'ט און פויסישען לאנדטאג, וואו עס זיצען נאר, צוליעב די דריי קלאסישע וואהל־סיסטעם. די פערטרעטער פון די רייכערע קלאסען, און וואו זיי קענען דורכפיהרען אלעס, וואס זיי ווילען; געפלפול'ט זיך ווער עס שולדיג אין דעם סטרייק, אז עס איז ארחמנות אויף די ארבייטער, וואס זיי האבען אנגעפאנגען צו סטרייקען, אז זיי זענען אבער אליין שולדיג און נאך אזוינע דבורים, וואס האבען ניט קיין פראקטישען צוועק. אבער די ראדיקאלען זענען אויך ניט אבי־ווער. ביי זיי איז דער סטרייק פון איבער 500,000 ארבייטער א וויכטיגער ענין און בעגניגענען זיך נאר ניט מיט צוועק־לאזע דרשות פון לאנדטאג, זיי האבען ענערגיש געפאדערט אנ'ענטפער אויף די אינטערפעלאציאן אין רייכסטאג גופא. און דא איז שוין קוים מיט צרות געקומען צום וכוח אין רייכסטאג. אבער וואס האט דער רייכס־קאנצלער ביולאוו און דער האנדעלס־מיניסטער מעללער געענטפערט דעם ראדיקאלען רעדנער, וועלכער האט אביעקטיוו, ניט אלס מיטגליעד פון דער פארטיי, געשילדערט די שרעקליכע בעדינגונגען, אין וועלכע די בערג־ארבייטער לעבען, און די אורזאכען, וועלכע האבען ארויס־גערופען דעם סטרייק? — גאר־נישט! אנשטאט צו ווירקען אויף די קוילען־באראנען נאכצוגעבען די עהרליכע פאדערונגען פון די ארבייטער, האט דער רייכסקאנצלער מודיע געווען, אז די רעגירונג זארגט שטארק די רוהע זאל ניט געשטער'ט ווערען, און אז זי האט צו דעם צוועק געשיקט מיליטער, וועלכע וועט ניט צולאזען די ארבייטער צו שטערען די ארבייטסוויליגע (פשוט די סטרייק־ברעכער)!

— דאס זענען די ענערגישע מיטלען, וועלכע די רעגירונג האט אין אנפאנג פארגענומען ביים אויסברעכען פון דעם סטרייק!

איצט איז שוין די רעגירונג כלומר'שט אויך אביסעל נוטה פאר די פאדערונגען, וואס די ראדיקאלן האבען ארויסגעשטעלט אין רייכ־סטאג איינצופיהרען אבערג־ארבייטער געזעץ, וועלכע זאל ניט דערלאזען צו טהון אזוינע גראבע עולות די ארבייטער.

נור וועגען דעם א צווייטען מאל.

א. ש. ז.

איבער איינינע מאטיווען אין מעטער־לינקס ווערק.

(ענדע).

מיט דעם זעלבען רעכט האט מעטערלינק געקענט זאגען פער־קעהרט: די זעלבע אנטווארט אויף דער פראבלעם פון טויט איז די ערקלערונג דעם סוד פון לעבען. מיר האבען שוין פריהער געזאגט, אז פיר מעטערלינק איז דער טויט ניט מעהר ווי איין זעהר שארפע ערשיינונג פון די פינסטערע נאטור קרעפטען (סטיחיען), וועלכע רינגלען ארום דעם מענשען, אז די זעלבע „סטיחיען" מאכען אונגליקליך און אונפערשטענדליך דאס גאנצע מענשענס לעבען. דער טויט און די אינפערשטענדליכע אקטען אין לעבען זענען די ערשיינונגען פון די זעלבע סטיחיען פון דעם זעלבען „שיקזאל". די ביידע פראגען: איבערן טויט און איבערן זינן פון לעבען, זענען נור איין פראגע. דאס איז דער זעלבער סוד, נאר אין צוויי פארמען, דאס איז דאס זעלבע אומבעוואוסטעס, וועלכעס בעווייזט זיך אין צוויי געשטאלטען: אין דעם געשטאלט פון טויד און אין דעם געשטאלט פון לעבען. אקוראט ווי א מענש, וואס לערנט די אדער יענע זאך, געהט צו צו איהר פון אלע זייטען און פרובירט, כדי צו פערשטעהן זי פאלקאם, אזוי טוהט מעטערלינק אויך — ער געהט צו צו זיין געליעבטסטען סוד פון דער זייט פון דעם טוידט און פון דער זייט פון דעם לעבען. אמאל דאכט זיך איהם, אז פערשטעהענדיג דעם פינאל פון דער דראמע, וועט ער פער־שטעהן זי אין א גאנצען, און א מאל דאכט זיך איהם פערקעהרט: פערשטעהענדיג די גאנצע דראמע, וועט ער פערשטעהן דעם פינאל. מעטערלינק האט זעהר געוואלט צו פערשטעהן דעם סוד פון דעם „שיקזאל" איז ער צו געגאנגען אין אנפאנג צו דעם סוד פון טוידט; ער האט זיך געמאטערט איהם צו ענטדעקען, בעשעפטיגט זיך מיט איהם אין זעהר פיעל פיעסען; און ווייל דאס האט זיך איהם ניט איינגעגעבען, איז ער צוגעגאנגען צו דעם זעלבען סוד פון דער אנדער זייט, פון דער זייט פון דעם לעבען. מעטערלינק שניידט פאנאנדער דעם מענשענס לעבען, קוקט אריין אינווענדיג, קוקט אריין שטעהענדיג פון דער זייט; דערזעהענדיג וואס דארטען טהוט זיך, ערשטארט ער פון שרעק...

מעטערלינקס דראמען זענען איבר הויפט שטימונגס־דראמען; זיינע העלדען טוהען כמעט גאר נישט. מעטערלינק רעאגירט זעהר אויף די שטומע דראמא פון דעם גאר נישט ווויסענדען מענשען — זיי ווייסען ניט, וואס טוט זיך דארט, הינטער זיי. דאס אונגליק עקסעסטירט ביי מעטערלינק ווי זעלבסשטענדיג: דער מענש קען זיך ניט ארויס דרעהען פון זיינע דארע הענד. אפט מאל קומט פאר, אז דאס אונגליק האט זיך שוין געטראפען, נאר דער מענש איז נאך רוהיג — ווייל עפעס זעהר דינעס, איך וואלט זאגען, די אונדורכ־זיכטיגע לעערע, טהיילט זיי פאנאנדער און ער האט נאך ניט בעמערקט עס. דאס אונגליק האט זיך שוין געטראפען, דעם מענשענס לעבען איז שוין קאליע געווארען; נאר דאס אונגליק איז נאך ניט דערגאנגען ביז איהם — פינסטערע, זעהר פינסטערע שטראהלען דארפען אויך האבען צייט, אין וועלכע זיי מוזען דורכגעהן זייער וועג...

פון וואן קומט דאס אונגליק, ווער טרייבט דעם מענשען, ווער פטר'ט דעם מענשענס לעבען? ווייטער יענע סטיחיען, ווייטער יענע פינסטערע כחות. זיי מאכען דאס ליכטיגע, דאכט זיך, לעבען שווארצער ווי דער טויט. יא, פיר מעטערלינק איז דאס בלייכע ליכט פון דעם טאג ניט וויניגער שרעקליך, ווי די גראבע פינסטערניש פון דער נאכט. ריכטיגער וועט זיין, ווען מיר וועלען זאגען, אז ביי מעטערלינק איז ניטא קיין טאג — ביי איהם איז אימער נאכט: אומעטום זעהט ער נאר בלינדהייט און פערבארגענעס. וואס קען טהון א מענש, וואס בעדייטען זיינע פארזיכטען: א! ווי מיזעריש זיי זענען אין דעם פערגלייך מיט דעם פאטום, וועלכער פערניכטעט אלעס, וועלכער דריקט דעם מענשען אין דער פארם פון דעם אונגעריכטען צופאל.

אין דער דראַמאָ Interieur וועט דער לעזער קלאָר פֿיהלען, ווי מעטערלינק מאַטערט זיך מיט דער פֿ־אַגע איבער דעם זינן, אָדער ריכטיגער, איבער דעם אומזינן פֿון דעם מענשענס לעבען. איך וועל דאָ ניט ערצעהלען דעם אינהאַלט פֿון דער דראַמע: איך גלויב, אַז דער לעזער וועט דורך לעזען זי פֿריהער, אַלס ער וועט צ׳טרעטען צו מיין קריטיק איבער מעטערלינק. איך וועל נאָר ציטירען די ערטער אין וועלכע מעטערלינק האָט אויסגעדריקט זיינע געדאַנקען מעהר רעליעף.

די דראַמאָ קומט פֿאָר אין צוויי ערטער: אין שטוב און אין גאָרטען. אין שטיב זיצט אַ גאַנצע הויזגעזינד אַרום טיש נעבען לאָמפּ. זי זיצט רוהיג ווי אַלע מאָל — זי האָט פֿערשפּאַרט די טיר און די פֿענסטער, זי האָט געמאַכט אַלע פֿאָרזיכטען; זי גלויבט דאַרום, אַז מ׳ט איהר קען זיך גאר נישט טרעפֿען. דאָס אומגליק אָבער האָט זיך שוין געטראָפֿען דאָרט... ווייט פֿון זיי... גענען זייער ווילען. דאָס אומגליק האָט שוין צובראָכען דאָס גאַנצעס לעבען זייערס: די געליעבסטע טאָכטער איז דערטרונקען געוואָרען. דער אַלטער און דער פֿרעמדער, וועלכע האָבען געבראַכט די אומגליקליכע נאַכריכט, זענען ערשטאַרט געוואָרען אין שרעק, זעהענדיג די מענשענס קלעגליכע אונוויסענהייט און הילפֿלאָזיגקייט. דער מענש דערוויסט זיך שפּעטער, פֿין דעם אומגליק, ערשט דאַן אַז ער קען שוין ניט העלפֿען, אַז די „מאירא", דער פֿאַטום האָט שוין אָפּגעטהון זייער זאַך. דער אַלטער האָט דאָס איצט צום ערשטען מאָל פֿערשטאַנען. ער פּראָטעסטירט ניט גענען דעם — ער פֿערשטעהט, אַז אַ פּראָטעסט וועט דאָ גאָר נישט העלפֿען; און מיט אַ שטילען שמערץ קאָנסטאַטירט ער מעהר נישט די אונוויסענהייט פֿון דעם מענשען, די הילפֿלאָזינקייט זיינע. „זי האָט אַ פּנים געוואָלט עפּעס פֿרעגען ביי מיר" — דערצעהלט ער דעם פֿרעמדען וועגען דער געשטאָרבענער — נאָר זי „האָט ניט געוואַגט און איז גיך אָפּגעטראָטען פֿון מיר... יאָ, איצט קלער איך דאָס איבער, דאַמאָלס אָבער האָב איך גאָר נישט בעמערקט..." און ווייטער: „מען וויים ניט... און וואָס קען אַ מענש וויסען... אפשר איז זי געווען איינע פֿון די, וועלכע ווילען ניט רעדען, און ביי יעדען פֿון אונז איז פֿאַרהאַן ניט איינע נאָר עטליכע סבות צו טוירטען זיך. אין אַ פֿרעמדען הערץ איז ניט אַזוי ליכטיג, ווי אין דיעזען צימער... מיט אַ שמייכעל ריידען זיי וועגען אַראָפּגעפֿאַלענע בלעטער און וויינען אין דער פֿינסטערניש... און אַ מלאך וואָלט אויך ניט דערזעהען דאָס, וואָס מען דאַרף זעהען, אַ מענש אָבער הויבט אָן צו פֿערשטעהען נור דאַן, אַז עס האָט זיך שוין געטראָפֿען מיר דאַכט זיך, אַז איך אַליין זעה נור היינט צום ערשטען מאָל... מען מוז עפּעס צוגעבען צו דעם געוועהנליכען לעבען, כדי צו פֿערשטעהן עס..." יאָ, מען מוז עפּעס צוגעבען, מען מוז זיך דערוויסען אַ וועלכען עס איז סוד, מען מ׳ז אַ קוק טהון אויף די בעשעפּענישען, וועלכען עס האָט געטראָפֿען דאָס אומגליק. מען מוז אַ קוק טהון אויף זייערע גאַנצע אונוויסענהייט, און דאַן וועט איר עפּעס אָנהייבען צו פֿערשטעהן—איהר וועט פֿערשטעהן דעם גאַנצען שרעק פֿון א׳נזערען לעבען. פֿון אונזערענס אומגליקליכען זיננלאָזיגען, אונפֿערשטענדליכען לעבען. איהר וועט זיך דערשרעקען פֿיר אונזער הילפֿלאָזינקייט. פֿיר אונזער ניכטיגקייט. וואָס קען זיין קלעגליכער ווי די לאַגע, אַז אימער הענגט איבער אונז דאַמאָקלעס שווערד, אַז אימער היטען אונז פֿון אַלע זייטען בלינדע כחות, וועלכע דריקען אונז אין דער פֿאָרם פֿון דעם צופֿאַל.

„זיי גלויבען אין זייערע אינגעפֿעהרליכקייט" — זאָגט דער אַלטער — „זיי האָבען פֿערשפּאַרט די טוירען... זיי האָבען פֿערשטאַרקט די וואַנד פֿון דעם אַלטען הויז... זיי האָבען פֿערריגעלט די דריי דעמבענע טירען... זיי האָבען געטהון אַלס, וואָס אַ מענש קען טהון..." וואָס פֿיר אַ שרעקליכע איראָניע איז אין די ווערטער! אַ שרעקליכע איראָניע איבער זיין קלעגליכעס און ניכטיגעס לעבען. עס ווילט זיך אַ געשריי טהון פֿון שמערצען: אָ, דאָס לעבען, איך פֿערשטעה דיך ניט, ווי שרעקליך דו ביסט אין גאַנצען! ווי קלעגליך דו ביסט, מיין לעבען! „אָרעמע שוועסטער" — זאָגט דער אַלטער — זיי מעגען קוקען הונדערט טויזענד יאָהר — זיי וועלען גאָר נישט זעהען... די נאַכט איז צו פֿינסטער, זיי קוקען אַ הער. און דאָס אומגליק נעהערט זיך פֿון דער אַנדערער זייט. און נעהערט זיך דאָס אומגליק בלינד, נאָך זיין אייגענעם ווילען, אָדער ריכטיגער, נאָך דעם „שיקזאַלס" ווילען איבער זיין אייגענעם וועג. דער אַלטער זאָגט וועגען דעם עולם: „זיי וועלען קומען. איך זעה זיי שוין... זיי נעהע־ן זיך מיט יעדען טריט און דאָס אומגליק וואַקסט שוין מעהר ווי צוויי שטונדען. קיינער קען איהם נ׳ט שטערען צו וואַקסען, און די וועלכע טראָגען עס, קענען עס ניט אָפּשטעלען... דאָס אומגליק הערשט איבער זיי. און זיי מוזען איהם דיענען... ביי איהם איז זיין איינענער צוועק, און עס געהט מיט זיין אייגענעם וועג... דאָס אומגליק איז ניט מיד, ביי איהם איז נור איין געדאַנק... זיי מוזען איהם אָפּגעבען איהרע קרעפֿטען... זיי זענען פֿול מיט לייד, נאָר זיי מוזען אָבער געהען ווייטער..." דער אַלטער האָט אַ פּנים איצט דעם ערשטען מאָל פֿערשטאַנען די פֿינסטערניש פֿון דעם העלען טאָג, און האָט אָנגעהויבען צו פֿיהלען די דונקעלהייט פֿין דעם לעבען, וועלכעס איז דאַכט זיך, אַזוי קלאָר און פֿערשטענדליך. פֿיר איהם האָט זיך אויפֿגעעפֿענט איין אָפּגרונד, ניט דער, וואוהין עס פֿאַלען די קרבנות פֿין דעם טויט — פֿיר איהם האָט זיך אויפֿגעעפֿענט אַן אָפּגרונד דאָ אין לעבען גופֿא, דאָ, וואו עס האָט זיך געדאַכט, אַז אַלס קען מען פֿערשטעהען, פֿאָרזעהען און ניט דערלאָזען. „מיר איז שוין ,באַלד 83 יאָהר, און היינט צ׳ם ערשטען מאָל האָב איך מיך דערשראָקען פֿאַר דאָס לעבען"... ניט דער טויט איז שוין שרעקליך. נאָר דאָס לעבען: דאָס געוואָהנליכעס טעגליכעס לעבען. דאָס געדריקטעס לעבען איז פֿינסטער, בלינד, עס איז אין גאַנצען אין דער מאַכט פֿון דעם צופֿאַל, וועלכער קוקט און היט פֿון אַלע זייטען.

דער העלער טאָג! דאַכט זיך, אַז ער איז אין גאַנצען דורכזיכטיג און פֿערשטענדליך; אין אמת׳ן איז ער שרעקליכער, זינלאָזיגער, ווי די פֿינסטערע נאַכט פֿון דעם טויט.

דער „פֿאַטום" הערשט אויך דאָ, אין לעבען: ער בעהאַלט זיך אין די שרעקליכע כחות פֿון דער נאַטור, וועלכע שיקען אַראָפּ דאָס אומגליק פּלוצלינג, וועלכע מאַכען דעם מענשען שרעקליך פּאַסיוו, וועלכע דריקען איהם אין ברעכען זיין גאַנצעס לעבען...

מעטערלינק קוקט זיך צו צו דעם „פֿאַטום׳ס" אַקטען, ער געפֿונט אין זיי קיין שום זינן ניט. ער מאַטער׳ט זיך, ער פֿרעגט, ער זוכט — אָבער ענטדעקט ניט.

לעזענדיג די דראַמען פֿון מעטערלינק, פֿיהלען מיר שאַרפֿער און שמערצליכער די אַלע פֿראַגען, וועלכע מיר, בעוואוסט אָדער אומבעוואוסט, פֿערשטאָפּען טיעף דאָרט אין הערצען, די פֿראַגען שווימען אַרויס אויבען, מיר דרינגען אַריין אין אַלע זייערע בעהאַלטענע ערטער און... מעהר גאָרנישט. קיין אַנטוואָרט האָבען מיר ניט, ווי עס האָט ניט געהאַט די מענשהייט ביז איצט. „ערקענען די גרענצען פֿון דעם מענשענס לעבען" — דאָס איז אַלס, וואָס דער מענש קען דערוויסען אויף דער וועלט" זאָגט אַליין מעטערלינק אין זיין: „דאָס לעבען פֿון די בינען".

* * *

וואו געפֿינט מען אַ בערוהיגונג פֿין די שרעקליכע שמערצליכע פֿראַגען?

מעטערלינק גיעט זיינע אייגענע סוביעקטיווע אַנטוואָרט אין דעם צווייטען פּעריאָד פֿון זיין דיכטונג; נאָר איבער דעם וועלען מיר ריידען אַ צווייטען מאָל.

א. — ז.

פוז וואס ווערען בעשאפען אידעען ?

פון ל. קריזיוויצקי.

איבערזעטצט פון ד. דרוק.

I.

דער היסטארישער מאטעריאליזמוס, וואס איז געגרינדעט און פערפאללשטענדיגט געווארען דורך דעם גרעסטען דענקער פון'ם 19 טען יאהר הונדערט, לערנט אונז אז אללע פערשיעדענע ערשיינונגען, וואס קומען פאר אין'ם געזעלשאפטליכען לעבען, פיהרען זיך מיט א בעשטימטען, נאטירליכען געזעטץ און ארדנונג; אז קיין נסים און עפעס אזוי „סתם אין דער וועלט אריין" איז ניטא, נור אז אליץ אין דער וועלט געהט מיט א בעשטימטען סדר און פלאן, אז איין זאך האט א געוויסע שייכות מיט דער אנדערער און א היסטארישע נאטוועגדיגקייט. נאר איינענטליך איז דאס פון'ם היסטארישען מאטעריאליזמוס קיין נייעס. די זעלביגע לעהרע האט שוין אונז געגעבען אין'ם 18טען יאהר הונדערט דער בעריהמטער פילאזאף העגעל מיט זיין „דיאלעקטישע מעטהאדע" אין „עוואלוציאנס-טהעאריע". דאס איז טאקי אמת, אבער דער מיט ענדיגט זיך נאך ניט אללעס. די הויפט זאך, וואס דער היסטארישער מאטעריאליזמוס האט אונז געטאהן איז נאר דאס, וואס ער האט געלייגט אנייעם פונדאמענט אין די העגעלישע פילאזאפיע. אדער, ווי ער אליין האט זיך אויסגעדריקט, אז ער האט איהם איבערגעדרעהט און אוועק געשטעלט פון קאפ אויף די פיס. אנשטאט די העגעלישע אבסטראקטע „אבסאלוטען", „אבסאלוטע אידעע" און נאך אזעלכע אידעאלע זייפ-בלאזען, האט ער אוועקגעשטעלט די קאנקרעטע, רעאלע „מאטעריע". פראסטער גערעדט קומט עס אויס אזוי: אנשטאט, וואס די העגעלישע פילאזאפיע קוקט אויף אללע פערשיעדענע ערשיינונגען פון'ם געזעללשאפטליכען לעבען, ווי אויף די ענטוויקלונג פון דער „אבסאלוטער אידעע", אז אליץ אין דער וועלט בעשאפט די אידעע, דער פערנונפט, די רעכנונג, — קוקט, פערקעהרט, דער היסטארישער מאטעריאליזמוס אויף דער גאנצער געשיכטע פון דער געזעללשאפט ווי אויף די ענטוויקלונג פון די פראדוקציאנס קראפטען, אז אליץ אין דער וועלט בעשאפט לכתחילה די עלעמענטארישע „מאטעריע", די רעאלע בעדינגונגען פון געזעללשאפטליכען לעבען, ד. ה. די אללע פערשיעדענע פארמען פון געזעללשאפטליכען לעבען זיינען ניט דורך דעם מענשענס שכל, בערעכענונג און אויפקלעהרונג געמאכט געווארען, נאר אז דאס איז געוועזען א אונפערמיידליכער רעזולטאט פון די ניי-ענטוויקעלטע פראדוקציאנס-קרעפטען, אז די לעטצטע, קומענדיג אויף א געוויסע מדרגה פון דער ענטוויקלונג האבען גאר, פערקעהרט, געמוזט בעשאפען די פערשיעדענע פארמען, די א י ד ע ע ן.

יעטצט לאמיר, פון מאטעריאליסטישען שטאנדפונקט, בעטראכטען איבער וועלכע סיבות עס ערשיינען אין דער געזעלשאפט נייע אידעען און ביי וועלכע בעדינגונגען זיי ווערען פארווירקליכט אין לעבען און האבען אקיום?

כדי דאס בעסער צו ערקלעהרען, וועלען מיר נעהמען פאר אגוטען ביישפיעל די וואהל-רעכט רעפארמע, וואס ענגלאנד האט דורך געמאכט אין 1832 יאהר. די רעפארמע איז בעריהמט דערמיט, וואס זי האט מבטל געווען דאס פריווילעגיום (זכות) פון די „טויטע שטעדטלעך" און האט דערלאנגט אן'ערענסטען טוידטקלאפ דער הערשאפט פון דער לאנדאריסטאקראטיע אין ענגלישען פארלאמענט.

פון אזעלכע בעריהמטע האנדעלס און אינדיסטריע שטעדט ווי מאנצעסטער, בירמינגהיים און אויך אנדערע, זענען אין ענגלאנד מיט א יאהר צוויי הונדערט צוריק אפילו קיין סימן ניט געווען, אדער זיי זיינען דענסטמאל געווען גאנץ קליינע דערפלעך וואס מ'האט וועגען זיי ניט געטראכט. צ. ב. ש. אין מאנצעסטער זיינען אין 1750 יאהר געוועזען בסך-הכל נייעצעהן איינוואהנער. אזעלכע שטערט האבען זיך ענטוויקעלט עלעמענטאריש, נאר אהן אברעקעל איינרעכנונג, מעהר ניט ווי איבער ריין-פערזענליכע נוטצען, וועלכער טראכט ניט וועגען געזעלשאפטליכע אינטערעסען: איינער, למשל, גרינדעט א פאבריק אדער נעהמט האנדלען, בויעט אהויז אדער פארנעהמט זיך מיט פארמיטלעריי. די וואקסענדע שטאדט ציהט-צו צו זיך אליץ נייע און נייע איינוואהנער אויף ארבייט און געשעפט און יעדער אנגעקומענער האט מיט געהאלפען איהר ווייטער צו פערגרעסערן און פארבעססערן. אין לאנד האבען זיך אן געפאנגען אויס צובילדען נייע לעבעדיגע און רייכע ארבייטס פונקטען. אונטער דער צייט אבער האבען די אלטע שטעדט און שטעדטליך, וואס זיינען אמאל געווען אויך וויכטיג און רייך, אנגעפאנגען ארעם צו ווערען אונטער דער ווירקונג פון דער זעלביגער סיבה ד. ה. דורך די עלעמענטארישע דריקונג פון פערזענליכע אינטערעסען. ביסלעכווייז האט די זעלביגע ענדערונג פערהאפט דאס גאנצע לאנד. אומעטום זיינען געווארען נייע וועגען; די פארטיילונג פון דאס רייכטום און אנדוסטריע, אינוואהנער און דארפליך מיט איין ווארט אליץ דינגס וואס מיר וועלען בסך-הכל אן רופען פראדוקציאנס-קרעפטען, האט געקריגען אגאניץ אנדער פנים, און די הויפט משא פון געזעלשאפטליכען לעבען איז אריבער אין אן'אנדער ארט. די גאנצע ענטוויקלונג געהט עפעס אהן איבעררעכנונג, מעכאניש, ד. ה. אז די געוויסע דורות, וואס ארבייטען אין דעם גאנצען גאנג, רעכנען ניט אויס די רעזולטאטען, וואס עס קאן דערפון ארויס קומען פאר דער געזעלשאפט. זיי בעקלעהרען ניט די רעזולטאטען, וואס וועלען אונבעדינגט קומען דורך דעם ניי אנגעקומענעם מעטעריעלען ארט לעבען און איבער הויפט דורך די נייע פראדוקציאנסקרעפטען, וואס זענען געקומען ביז אגעוויסע מדרגה. די מענשען טוהען ניט זייערע ארבייט צוליעב די געזעלשאפליכע נוטצען. די איינציגע ספריזשינקע וואס בעוועגט זייער גאנצע טהעטיגקייט איז נאר דער פערזענליכער אינטערעס און פערזענליכער שכל, וואס זענען אריין געטאהן צו פארגרעסערען די פערדינסט. לכתחילה מהוט זיך יעדער אליץ דינג פאר זיך, נאר צום סוף זעהט זיך ארויס, אז דאס איז אטובה פאר דער גאנצער געזעלשאפט. פון אנפאנג האט דאס קיינער גיט בעטראכט און וועגען דעם ניט געקלעהרט.

לויט דער צייט האט זיך ענגלאנד, דורך די זעלביגע סיבות, אין גאנצען אום געענדערט. אין 16 טען און אפילו אין 17 טען יאהרהונדערט איז נאך דאס לאנד געווען בעוואהנט גלייך מעססיג. עס זענ'ען דענסטמאל אויך געווען שטעדט, גור אויסער לאנדאן, זענען עס געווען קליינינקע. דער 18 טער יאהר הונדערט צוטיילט שוין אבער ענגלאנד אויף צוויי חלקים: אינדוסטריעלע און דערפישע קרייזען, און פון דענסטמאל אן הויבען זיך אן צו בילדען גרויסע שטעדט. אלס ארעזולטאט פון פערשיעדענע אומענדערונגען, ווערט עס אין געזעלשאפטליכען לעבען א דיסאנאנס. די אלע ריין מאטעריעלע ענדערונגען, וואס ס'וענען פאר געקומען אין'ם סאציאלען לעבען, רופען ארויס גאניץ נייע בעדערפניסען און שטרעבונגען. מיר וועלען זיך ניט אבשטעלען אויף אלע ענדערונגען וואס זענען דענסטמאל פארגעקומען און מיר וועלען נור נעהמען די רעפארמע פון וואהל-רעכט, ווארום אויב ניט, וואלט אונז אויס קומען אן צו שרייבען א צו גרויסען ארטיקעל.

די פאליטישע ארדנונג איז אין ענגלאנד געגרינדעט אויף דער פאלקספערטרעטונג, נאר פאן דעסטוועגן האבען מאנצעסטער און נאך אנדערע גרויסע האנדעלס און אינדוסטריע-שטעדט זייערע פארשטעהער אין פארלאמענט ניט געשיקט. אין דעם בעסטען צופאל האבען זיי זיך בעניטצט מיט דעם וואהל-רעכט אין זעהר אקליינעם ערך לגבי זייער בעדייטונג. פאר וואס דאס איז אזוי געווען קען מען ערקלעהרען אויף גאר אפראסטען אופן. דער וואהל געזעטץ איז געמאכט געווארען אין אזא צייט, בעת די פראדוקציאנס קרעפטען זענען אין ענגלאנד גאניץ אנדערס פארטיילט געוועזען. קיין ענדערונגען זענען פיז 1677 יאהר אן, סיי אין די שטעדט, סיי אין גאנצע גראפשאפטען, אין דעם וואהלרעכט ניט פארגעקומען. אמאליגע יאהרען איז ער גאניץ גוט געווען און האט גענשטימט מיט זיין סארט ארדנונג פון מאטעריעלען לעבען. וועניגסטענס בעמערקען מיר ניט אין יענער צייט קיין היפיך צווישען די בעפעלקערונגס און רייכטומס פערטיילונג — און די פאליטישע רעכט פון די איינוואהנער.

נאָר אין אַצייט אַרום קאָנען זיי שוין ניט שטימען, ווייל די געזעלשאַפֿט,
בעת זי האָט אין איהר צייט אַרויס געזאָגט אין דעם וואַהל געזעטץ
איהרע בעדערפֿניסען, איז אויף אָן׳אָרט ניט שטעהן געבליבען. זי האָט
זיך אַלץ ווייטער און ווייטער ענטוויקעלט און דער געזעטץ איז, געוועהנ־
ליך, געבליעבען דער זעלבינער. ס׳פֿערשטעהט זיך, זי איז אַזוי אַלץ גע־
גאַנגען ביז עס איז צווישען איינינע גרופען און דעם געזעטץ ניט אַרויס
קיין סכסוך. שטעלט זיך פֿאָר, אַז די רייכסטע האַנדעלס אין אינדוסטריע
שטעדט האָבען גאַנץ אָפֿט זייערע פֿאָרשטעהער אין פּאַרלאַמענט ניט,
בעת די קלענסטע טויטע ש׳עדטלעך האָבען יאָ אַזאַ רעכט. אַז צ.ב.ש.
אַזאַ קליין שטעדטיל ווי „אָלד סאַרעם“, וואָס בעשטעהט אין אלעמען
פֿון פֿינף הייזלעך, שיקט אַרויס צוויי דעפּוטאַטען. עס איז אפילו
געוועזען אַ שטערטיל, וואָס האָט געהאַלטען אַלע מינוט ביי׳ן דערטרונ־
קען ווערען, און פֿונדעסטוועגען איז איהר בעל הבית אַ־ום געפֿאָה־
אויף אַ שיפֿעל אויס צו קלויבען אַ פֿאָרשטעהער אין פּאַרלאַמענט.

דאָס ־רוב זענען אַזעלכע שטעדטליך געלעגען ביי די לאָרדען,
ביי די פּריצים אין די הענד, וועלכע דאָבען געמאַכט אויף אַזאַ אופֿן
דעם פּאַרלאַמענט פֿאַר אַ קלאַסען קאָמיטעט. די נייע פּראָדוקציאָנס־
קרעפֿטען, וואָס זענען אָנגעזאַמעלט געוואָרען אין די גרויסע שטעדט
האָבען ניט געהאַט דאָס רעכט אָן׳אַנטהייל צו נעהמען אין דער גע־
זעצגעבונג, וואָס דאָס האָט זעהר שעדליך געווירקט אויף : עס
מאַטעריעלען וואָהלשטאַנד פֿון די אינדוסטריעלע שטעדט: אַלע אָב־
גאַבען האָבען געדאַרפֿט צאָהלען די קאַפּיטאַליסטען; צוליעב די אָב־
צאַהלונג וואָס ס׳איז געווען אויף תבואה, איז דער אַרבייטסלויהן איי־
גענטליך געווען גאַנץ הויך, נאָר אין אמת׳ען זעהר נידריג. די רעגירונג
האָט וועגען די אינטערעסען פֿון די מאַנצעסטערעס קויפֿלייט זיך ווע־
נינג אינטערעסירט און זיי די נויטווענדיגע פֿערבעסערונגען ניט געגעבען.

צווישען דעם עקזיסטירענדען וואַהלרעכט־געזעטץ און די אינ־
טערעסען פֿון די פֿאָרשטעהער פֿון די נייע פּראָדוקציאָנסקרעפֿטען
קומט אַרויס אַ שנאה, וועלכע ווערט אַלץ שטאַרקער. נאָך׳ן ערך נאָך
ווי עס פֿערגרעסערען זיך די מאַטעריעלע בעדינגונגען. ענדליך דער־
גרייכט עס ביז אַ ענטשיערענען קאַמפֿף. די פֿאָדערונגען פֿון די גרויסע
שטעדט זענען פֿאָלשטענדיג ריכטיגע, איבערהויפּט ווייל זיי שטימען
מיט דער נאַטור פֿון די רעאַלע פֿערהעלטניסע. די איינוואהנער פֿון
מאַנצעסטער און בורמינגהאַם פֿאָדערן מ׳זאָל רעפֿאָרמירען דאָס
וואַהלרעכט ווי עס פּאַסט פֿאַר דער היינטיגער צייט, ד. ה. זיי פֿאָ־
דערן מען זאָל פֿערניכטען דאָס פּריווילעגיום פֿון די „טויטע שטעדליך“
און צו פֿאַרברייטערן דאָס רעכט פֿאַר די נייע האַנדעלס און אינדוס־
טריע שטעדט. דורך אַזאַ פֿאָדערונג קומט אַרויס די **אידעע** —
די רעפֿאָרמע פֿון וואַהלרעכט.

די אידעע דריקט אין זיך אויס די בעדערפֿניסען פֿון אַ געוויסע
געזעלשאַפֿטליכע גרופּע און די פֿאָדערונגען פֿון די נייע פּ־אָדוקציאָנס
קרעפֿטען.

כל זמן די ענטוויקלונג האָט זיך בעגרענעצט מיט אַ געוויסען
שטח פֿון אונבעדייטענדע אומענדערונגען אין די מאַטעריעלע לעבענס
בעדינגונגען, איז זי ביז יענער צייט אַלץ געגאַנגען עלעמענטאַ־ריש,
אָהן אַ ברעקעל אויסרעכענונג און שכל, וואָס טראַכט וועגען געזעל־
שאַפֿטליכע אינטערעסען. זייער גאַנצע טהעטיגקייט איז נאָר געווען
ריין פּערזענליכע. די זעלביגע מענשען, וועלכע האָבען געמאַכט מיט
דער צייט אין מאַטעריעלען לעבען אַזאַ איבערקעהרעניש, האָבען
אפילו אין דער לינקער פּאה ניט געהאַט, אַז צוליעב זייערע אייגענע,
פּריוואַטע שטרעבונגען וועלען ווערען אין געזעלשאַפֿטליכען לעבען
אַזעלכע אומשטענדען, וואָס וועט בעשאַפֿען די אידעע פֿון די וואַהל־
רעכט־רעפֿאָרמע. דער גאַנצער געזע׳שאַפֿטליכער ענטוויקלונגס־גאַנג
איז זיך געגאַנגען מעכאַניש, דער מענש האָט אין איהם גענומען
אָנ׳אַנטהייל, אָבער מיט דער געזעלשאַפֿטליכע פֿראַגע האָט ער זיך ניט
אָבגעגעבען. אַזוי איז זיך אַלץ געגאַנגען פֿאָרוועטס, נאָר אַז אַ גאַנ־
צע מענגע קליינע ענדערונגען זענען אַ־ויף ביז אַ געוויסע מדרגה,
האָבען זיי שוין אַרויסגערופֿען נייע פּאָליטישע שטרעבונגען, און אַנ־
שטאַט וואָס ביז אַהער איז עס אַלץ געגאַנגען עלעמענטאַריש, הויבט
שוין יעצט אָן צו שפּיעלען אַ ראָלע דער שכל, די בערעכענונג —
פֿון געזעלשאַפֿטליכען שטאַנדפּונקט. די אידעע פֿון דער רעפֿאָרמע,
וואָס איינער האָט זיך אַרויסגערעדט, ווערט שוין דער שטאַרקסטער
בעוועגער פֿון די ווייטערע ענטוויקלונג און הויבט שוין אָן אויפֿצו־
פֿיהרען אַ קאַמפֿף געגען די עקזיסטירענדע אָרדנונג. זי העלפֿט צו
פֿערשפּרייטען די בעוואוסטזיניגקייט אין דער מאַסע און זי לערנט
דער זעלבינער געזעלשאַפֿטליכער גרופּע, ווי אַזוי ז׳ זאָל זיך פֿערהאַלטען
צו איהרע פּאָליטישע אינטערעסען, וואָס האָבען שוין עקזיסטירט, נאָר
ז׳ האָט זיי נאָך ניט געהאַט אנערקענט. (פֿאָרזעטצונג פֿאָלגט).

ביבליאָגראַפֿיע.

עס ליעגען פֿיר אונז די ערשטע פֿינף אויסגאַבען, וואָס דער נייער
פֿערלאַג „קליינע פֿאָלקסביבליאָטעק“ אין וואַרשוי האָט הערויסגעגעבען. די
אַללע פֿינף ביכעליך, מאַכען אויף אונז, סיי לויט זייער אינהאַלט און סיי
זייער אייסערליכען אויסזעהן, זעהר אַ גוטען איינדרוק. מיר שטעלען זיך דאָ
ניט אָב אויף דאָס ערשטע ביכעל, "די יודישע גאַס" פֿון אברהם רייזען. און
נעמען זיך צו די איבעריגע פֿיער ביכעליך: „דער פֿערברעכער“ פֿון
גראַף טאָלסטאָי, געקליעבענע ליעדער „פֿון מ. ראָזענפֿעלד“ „דאָס אונגליק“
(און אַנדערע ערצעהלונג) פֿון א. טשעחאָוו. און "איינמאָל אין הערבסט" פֿון
מ. גאָרקי. וועגען מ. ראָזענפֿעלד האָט מען שוין גענוג געשריעבען, און ניט
אין אַ ביבליאָגראַפֿיע איז מעגליך עפּיס מוסיף צו זיין. מיר קענען נאָר זאָגען, אַז
די אַללע ליעדער, וואָס זענען אריין אין דיעזער העפֿט זענען געקליעבען
געוואָרען מיט אַ געשמאַק. דער פֿערלעגער האָט קענטיג געהאַט אין גע־
דאַנק צו בעקענען דעם לעזער מיט אַללערליי מאָטיווען פֿון ראָזענפֿעלדס
מוזע און דאָס איז איהם געלונגען אויפֿן בעסטען אופֿן. וועגען פֿערברעכער
פֿון טאָלסטוי קענען מיר נאָר מערקען, אַז עס איז ניט פֿון טאָלסטוי, נאָר
פֿון גואי דע מאָפּאַסאַן, טוילסטוי האָט עס נאָר איבערזעצט אין רוסישען.
טאָלסטוי האָט גענוג געניאַלע ווערק אַליין געשריעבען און עס איז איבריג
זיין נאָמען פֿרעמדע ווערק צו צושרייבען. וועגען די צוויי ביכליך
פֿון טשעכאָוו און גאָרקי קענען מיר זאָגען אַז סיי דער אויסוואַהל, סיי די
איבערזעצונגען איז אויפֿ׳ן העכסטען אופֿן געלונגען. אָן אויספֿיהרליכען קרי־
טיק איבער די ערצעהלונגען און סקיצען, וואָס געפֿינען זיך אין די צוויי
דערמאַנטע ביכליך, וועט דער לעזער געפֿינען אין די אַרטיקלען איבער
טשעכאָוו און גאָרקי, וועלכע וועלען זיין געדרוקט אין די קומענדע נומערען
פֿון „דאָס יודישע וואָרט.“

נ. רובאַקין.

די וואונדערליכען ערפֿינדונגען בעאַרבייטעט דורך ה. וויכנין.
פֿערלאַג „פּראָגרעסס“ וואַרשאַ.

רובאַקין איז שוין לאַנג בעוואוסט, אַלס דער פּאָפּוליערסטער רוסי־
שער פֿאָלקס שרייבער. זיינע אַללע וויססענשאַפֿטליכע ווערק זענען געשריע־
בען פֿיר די נידריגסטע ד. ה. פֿיר די אונגעבילדעסטע שיכטען פֿון׳ם רוסישען
פֿאָלק. מיר יודען האָבען נאָך ניט זוכה געווען, צו האָבען אַזאַ פּאָפּוליערען
שרייבער, צו האָבען אַזאַ פֿאָלקס פֿריינד. ביי אונז שרייבט מען ניט נאָר
תפֿילין און מזוזות אויף לשון קודש, נאָר אפֿילו וויססענשאַפֿט אויך... דער־
ריבער מוזען מיר אַזוינע אלף בית ווערק איבערזעטצען פֿון פֿרעמדע
שפּראַכען. דאָס וואָלט אפילו ניט געווען קיין אונגליק — רייכערע ליטעראַ־
טורען שפּייזען זיך מיט איבערזעצונגען. די וויססענשאַפֿט איז אַללגעמיין.
דאָס אונגליק איז נאָר דערין, וואָס אַזוינע פּאָפּוליערע ווערק מוזען
געשריעבען ווערען ספּעציעל אין דער שפּראַך, אין וועלכע דאָס פֿאָלק
רעדט, און מוז ערקלערט ווערען מיט די זעלבע פֿאָלקס אויסדריקע, כדי
עס זאָל עס לייכטער בענעהמען. ביז מיר וועלין זוכה זיין צו אַזוינע ווי־
סענשאַפֿטליכע שרייבער אין רוססלאַנד (אין אמעריקע האָבען מיר זיי
שוין) מוזען מיר זיך בעגעהן מיט איבערזעצונגען. און אַלס איבערזעצער
איז ה. וויכנין שוין לאַנג אנערקענט, אַלס איינער פֿון די בעסטע. איהם
געלינגט אימער צו בעאַרבייטען יעדעס איבערזעצטעס ווערק אַזוי, אַז עס
ווערט פֿערשטענדליך און לייכט צום לעזען, ווי דער אָריגינאַל אַליין.

בן־קלמן.

Verantwortlicher Redacteur M. Fischer, Herausgeber A. Reisen. — Druck von Josef Fischer Krakau